

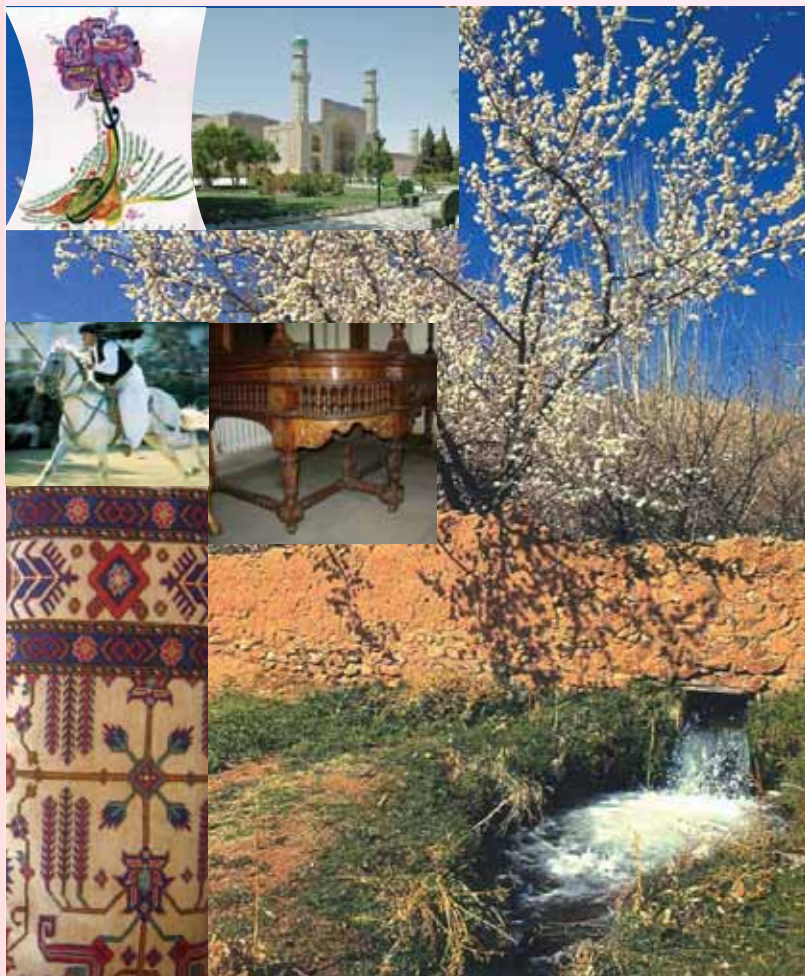

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو
د روزني او د ساينس مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوي رياست

فرهنگ

لسم ټولگي

فرهنگ - لسم ټولگي

پورې اړه لري اخیستنه او
سر غړونکو سره قانوني چلن

د چاپ کونکو: فرهنگ
Ketabton.com

د پوهني وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزني
او د ساينس د مرکز مهينيت
د تعلیمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

فرهنگ لسم ټولگي

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

الف

لیکوالان

- عبدالحمید عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي اېډیټ

- پوهاند غلام جیلانی عارض
- محمداسحاق نگارگر
- دکتر خوش نظر پامیرزاد

ژباړونکی

غلام سرور گلاب زی صافی

د ژبې اېډیټ

- زرین انځور
- مؤلفه فروزان خاموش
- سید انور میچن خیل

دیني، سیاسي او فرهنگي کمیټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهني وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارني کمیټه

- د کتور اسلام الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د بنوونکو د روزني او د ساینس د مرکز معین.
- دو کتور شیر علی طریقي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

عنايت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د اوزبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامپریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایملاق، هم پشه ییان
دا هیواد به تل ځلېږي لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسپا، به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دي چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رنځنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تدوين او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوبو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رنځده پلي کولو کې خپل مسؤوليتونه په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې وگړ کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رنځده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لايحه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوين او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپس کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لیکچر

د لوست نوم	منځ
سریزه	ح
د کتاب پېرلې موخې او هدفونه	ی
لومړۍ څپرکۍ لاسي صنایع	۱
لومړۍ لوست: فرهنگ	۲
درېم لوست: د لېمېڅي جوړولو صنعت	۵
درېم لوست: ورېشل او پغړ او بېدنه	۸
څلورم لوست: د غالبو او بېدنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوجو له تارونو څخه اوبدنه	۱۶
شپږم لوست: د کيکي او د غنمو له تېي څخه اوبدنه	۱۸
اووم لوست: گڼدل او گلدوزي	۲۲
اتم لوست: تر کافي او د لرگي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: گالپي	۲۹
لسم لوست: د مسگرۍ صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لمانځيز	۳۷
دویم څپرکۍ هنرونه	۳۸
يو لسم لوست: د موسيقۍ هنر	۳۹
دو لسم لوست: ملي اتني	۴۳
ديار لسم لوست: د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې	۴۶
د دویم څپرکي لمانځيز	۵۴
درېم څپرکۍ سيمه ييز دودونه	۵۵
څوار لسم لوست: د مېلمه پالني دودونه او مېلمستون	۵۶
پېنځه لسم لوست: د چوړۍ خورلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خواريه	۶۱
د درېم څپرکي لمانځيز	۶۴

٦٥	څلورم څپرکی سیمه یزې جامې
٦٦	اوه لسم لوست: ستنې او سیمه یزې جامې
٧٢	اته لسم لوست: د خولې او څادر ډولونه
٧٧	نولسم لوست: څپلې او پانزارونه
٨١	د څلورم څپرکی لندیز
٨٢	پنځم څپرکی تفریحي او سیمه یزې لوبې
٨٣	شلهم لوست: سانگه وهل
٨٦	یوولسم لوست: آس
٩٠	دوه و پشتم لوست: وزلوبه
٩٦	درویشتم لوست: سیمه یزې لوبې او کاغذ پیران
١٠١	د پنځم څپرکی لندیز
١٠٢	شپږم څپرکی مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلې
١٠٣	څلیر و پشتم او پنځه و پشتم لوستونه: مالداري، باغداری او ځنگلونه
١١٦	شپږ و پشتم لوست: درملې بوټي
١٢٢	اوه و پشتم لوست: مېلې، د جهان گردۍ رانسکون او زموږ دهنیراد فرهنگي میراثونه
١٣٠	د شپږم څپرکی لندیز
١٣١	اووم څپرکی د ملي هویت پدیدې، رموزونه ، نښې (سمبولونه)
١٣٢	اته و پشتم لوست: بیرغ، ملي سرود او نښې
١٤٠	د اووم څپرکی لندیز
١٤١	اخیلیکونه

سریزه

زموږ گران هیواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځلیدونکي فرهنگ او تمدنونو مرکز او زانگو ده د دې لویو مرکزونو نښې او بېلگې په بلخ، بامیان، غزني، گردیز، بغلان، جوزجان، هلمه، بگرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونې ښار، هرات، د لوگر عینکو او زموږ د هیواد په نورو سیمو کې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلي نښې د دې حقیقت څرگندویي ده چې زموږ په گران هیواد کې د مادې او معنوي فرهنگ قیمتي نښې په زرگونو کاله مخکې د خلکو لخوا ایجاد شوي او تر نن ورځې پورې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوي دي. همدارنگه په معنوي فرهنگ کې زموږ په هیواد کې زردشتي او بودايي دینونه منځ ته راغلي دي چې په بگرام او د لوگر په عینکو کې د بودا لوی مجلونه او په بامیانو کې د بودا لویې مجسمې زموږ د دې ادعاستر ثبوت دی.

دغه چې مور ترې یادونه وکړه د اسلام د مقدس دین تر خپریدو مخکې د خلکو فرهنگ و. خو د اسلام د مقدس دین په راتلو سره هغه پخواني قوانین د تاریخ برخه وگرځېده او زموږ په گران هیواد افغانستان کې د اسلام دین رامنځته شو، قرآني لارښوونو یې ځای ونيو او خلک د اسلام په مقدس دین مشرف شول. همدارنگه په لاسي صنایعو کې زرگری، مسگری، آهنگری، د خراطي ظریفه صنایع، گنلېنې، د اوبدلو ټولونه، ښکلې لیکنې، سمبولونه او داسې نورو پراختیا، پرمختگ او وده وکړه او شهرت یې پیدا کړ، چې تاسې گران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ټول سره بلدشئ، موږ تاسو ته د دې کتاب په لوستلو سره د هیواد د فرهنگ په هکله د رڼا یوه وړه دريځه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپر کې کې به د لیمځني جوړولو، پغړ اوبدلو، غالی اوبدلو چې د لاسي طریقو صنایعو او زموږ د ملي فرهنگ د مهمو عناصرو څخه دي او د سنتي د گنډولو هنر، د گلدوزی، خامک دوزی، هنر، د لرگي مستطرفه صنایع، گانې او د مسگری صنعت چې هر یو یې زموږ په ټولنه کې ځانگړی ارزښت لري بلد شئ .

په دويم څپر کې کې د موسيقۍ هنر، ملي اتنې او د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه بېکلي معمارۍ، ميناتور کاري، بېکلي ليکنې، په بحث کې نيول شوي دي.

په دريم څپر کې کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پورې دودونه چې د افغانانو ځانگړنه ده ليکل شوي دي، همدا رنگه د ډوډۍ د خوړلو آداب او د خوړو ډولونه او ارزښتونه بيان شوي دي. په څلورم څپر کې کې دوديزې جامې، د ماشومانو ځانگړي دوديزي جامې، د خوليو ډولونه، د ښځو څادري، د پټو په گډون درويښتدل شول.

په پنځم څپر کې کې تفريحي او سيمه ييزې لوبې لکه نيزه بازي (سانگه وهل)، وزلوبه او د آس ځانگړتياوي او ډولونه بيان شوي دي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالداري، بهوالي، ځنگلونه، درملې بوټي، مېلې او سيلگري او د جهانگړدي اهميت همدا شان دملې هويت پيدې چې زمونږ د خلکو او زمونږ د هيواد فرهنگ په نړۍ کې معرفي کوي، په لنډه توگه بيان شوي دي، ترڅو تاسو گران زده کوونکي ددې خلکو د فرهنگ د عناصر و په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ.

د فرهنگ کتاب ځانگړتيا په دې کې ده چې د فرهنگ د تېرو يا زياتو پديدو عکاسي وربځي شوي ده او کتاب ستاسو په اختيار کې قرار لري.

د کتاب ټولې موخي او هدفونه

- د دې کتاب د تدریس څخه وروسته تر هر څه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.
- د خلکو د ډول ډول فرهنگونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو د فرهنگ سره بلد شي.
- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهیږي چې زموږ د خلکو فرهنگ زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کوي.
- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنگ محوری او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.
- زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې د فرهنگ سرسریزه زموږ د گران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنگ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنگ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنگ" مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نورې ځای ورکړل شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولني د خلکو د فرهنگ د ځانګړتیاوو او څرنگوالي څخه خبر یاست. لکه څنګه چې فرهنگ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولني د ملي هویت څرګندوي دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بهای فرهنگ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بیلابیلو سیمو د خلکو د فرهنگ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لایانه شي؛ د هغې رضولو، ساتلو، فرهنگي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او غیر افغاني عناصرو د فرهنگونو د منلو څخه په کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعگانو سره بلد او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتي تجربې ترلاسه کړي.

لوپړی څپرکی

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کړونکي د فرهنگ په مفهوم، ارزښت او په ځانگړي توگه د خپلو خلکو فرهنگ وپېژني؛ او همدارنگه د بېلابېلو مستظرفه لرگينو صنايعو، مسگرۍ، زرگرۍ او د لرغونو گانو د دودونو سره به چه په تېرو وختونو کې زموږ د مادې فرهنگ د هويت ممثل او زموږ د هيواد د عالي مدنيت څرگندوونکي دي بلد شي. همدارنگه به د ورپيلو، او د گنډلو فرهنگ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې (ونډو)، د پښې تار، د خامتا اوبدل او د خالي اوبدلو د فرهنگي او اقتصادي ارزښت او د غالېو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظرفيتو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

لومړی لوست

فرهنگ

د فرهنگ په باره کې څه پوهیږئ؟

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(بغمان)

هنر

په هنر د بزگرۍ درڅخه نه وي طالع څه کتا په سرواخلي مگر؟
چې په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي او که نه ورځني ښه وي لایښه خو
که طالع او هنر دواړه سره کښېږدي زه خوشحال سال به پکې ونیسم هنر
بې هنرمې که بادشاه د درست جهان شي هیڅوک نه پسندی په ده د لویۍ چر
هنر مندمې که گماشي کنډول واخلي هنر مندمې که گماشي کنډول واخلي
په لیساده به یې هر څوک پوروي سر په لیساده به یې هر څوک پوروي سر

د خوشحال خان خټک له د ستارنامې څخه

فرهنگ د یوه ملت یا د یوې ټولني ټولو مادې او معنوي شتمنیو ته ویل کېږي. د معنا په لحاظ د فرهنگ عمده عناصر دادي: ټولنيز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه. د مادې فرهنگ عناصر دادي: د معمارۍ ډولونه، انځورگرۍ، صنعتونه او داسې نور. د عامو خلکو ادبیات (فولکلور) او دودونه د ټولني د فرهنگ یوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادې اړخونه لري.

په حقیقت کې فرهنگ یو داسې کرکټر او استعداد دی چې یو ملت ته طبیعي او ټولنیز شتون او هستي ورکوي.

فرهنگ د یوې ټولني د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېګڼو، څرنگوالي او د اخلاقو څرګندونکي دی. کله چې مور د یوې ټولني یا د یوه هیواد د خلکو د فرهنگ په هکله خبرې کوو له هغې نه زموږ موخه او مطلب دادي:

- دودونه او رواجونه
- عمومي
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کیسې
- اسطوريې
- (ژبني) ادبیات
- متلونه

د خواجې نازسای ولی
جومات (دبلخ)

او داسې نور چې د پخوانیو خلکو معنوي او مادې پاتې شوني (میراثونه) دي چې له یوه نسل نه بل نسل ته او له اسلامونه اخلاقو نه را رسېدلې دي.

فولکلور د خپل تاریخ په بهیر کې یو مست سید ته ورته دی چې د خپل تګ او حرکت په اوږدو کې په بېلو بېلو ډولونو سره لیدل کېږي خو د خپل ماهیت، څرنگوالي اړیکه او ارتباط له

خپلي اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعنې هغسي چې د سيمد د اوبو غونډې د خپلي سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کېږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيدې، رواجونه او دودونه وروستيو انسانانو او نسلونو ته لېږدوي.

فولکلور چې د فرهنگ يوه عمده برخه جوړوي؛ د دې راتلونو نه او هراړخيزه پلټنه د کارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې مورخ د افغاني کلتور بېلابېل اړخونه او په ځانگړې توگه د هغې فولکلور په لنډه ډول تاسو گرانو زده کوونکو ته وړاندې کوي.

د افغانستان خلک چې له بېلابېلو قومونو څخه جوړشوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنگ درلودونکي دي چې د هغې ساری په نړۍ کې لږ ليدل کېږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيلانيانو او سوداگري کاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتي، ديني او فولکلوري پديدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې بير پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا دريو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلو کې بحث وکړي.

 پوښتني

- د بهرني فرهنگ د اغيزې د مخنيوي او د خپل فرهنگ د ساتني او ژغورني لپاره تاسې کوم وړانديزونو کوئ؟

 کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې زموږ د هيواد د فرهنگ د نورو ډولونو په باره کې معلومات راغونډه کړي.

د لیمڅي جوړولو صنعت

لیمڅي زموږ د هیواد د پخوانیو لاسي صنایعو له مهمو تولیداتو څخه دی چې په لاندې ډول د هغې د جوړښت په هکله لاندې خبرې کوو:

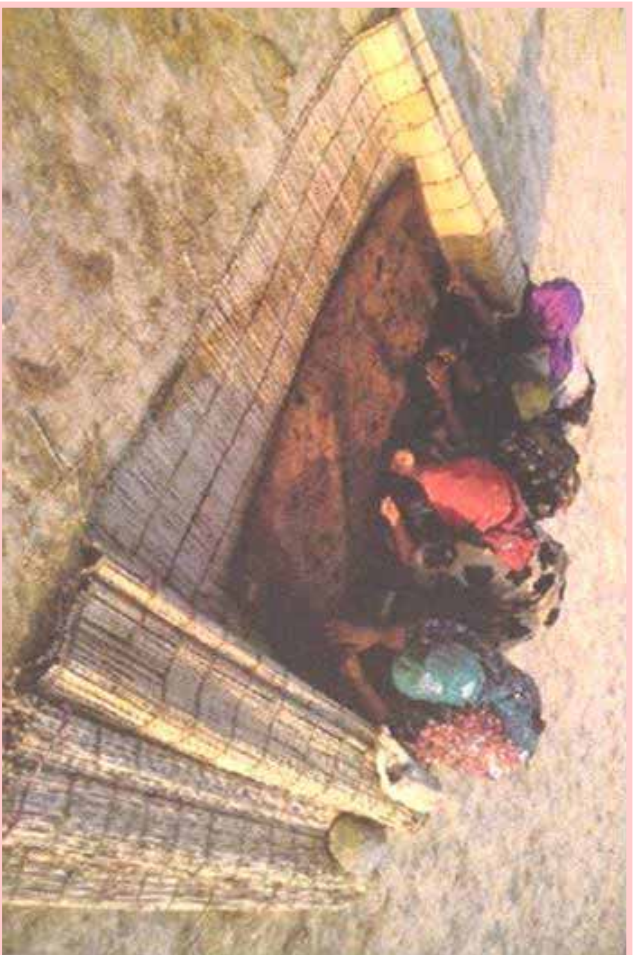
د لیمڅي د جوړولو لپاره وړۍ نه وریښي، بلکې لومړی هغه مینڅي اوسر ته یې خوروي. وروسته یې په ځانگړی رېمنڅ باندي وهي چې وړۍ خلاصې، او نرمې شي. بیا یې په سور، آبی، زېږ او گلابي رنگونو سره رنگوي او لیمڅي ترې جوړوي.

د لیمڅي په کارگاه کې د وړیو ځای پر ځای کول

د کور په انگر کې د کټکو یو پزی هواروي او د هغې پر مخ ټغر خوروي. د لیمڅي استاکار (ماهر سړی) لومړی توري وړۍ د نازکه لښتې په واسطه پر ټغر د چوکات په منڅ کې ځای پر ځای کوي. بیا د هغې د پاسه د یوې جارو په واسطه تودې اوبه پر وړیو پاشي او وړۍ هواروي، وروسته بیا رنگ شوې وړۍ په څلورو خواوو منڅ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځایونو کې ږدي او ددې رنگه هوارو شوو وړیو د پاسه په جوړو شوو گلابو هم اوبه شیندي او په لښته یې اواروي.

د لیمڅي د مېولو طریقه

کله چې د لیمڅي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چې وړۍ په خپله اندازه او

مساروي پهلوالی په ټولر برخو کې ځای نېولی دی او د گلانو اندازې او تناسب ته هم په هر ځای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بیا څلور یا پنځه کسه پر زنگونو باندي پر ځمکه یو د بل په څنګ کې کښېني او له یوې خواڅخه ورۍ په ټغر کې په شریکه سره په تسلیح نغاړي او د خپلو مټو په زورېني مېټې (مړي) او دې کارته په جدیت سره دوام ورکوي، ترهغو چې د لیمڅي ورۍ کلکې شي او یو له بل سره ونښلي. بیا دغه نښتې ورۍ له ټغر او پزړي (چمکې) څخه جلا کوي او په یوه ځای کې یې هواروي چې وچې شي.

لیمڅي یو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او پخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتیا لپاره ډېر ښه گڼه لري او د روماتیزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د لیمڅي ډولونه

لیمڅي د وړیو، گل، د منبلو طریقه او په کوم ځای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پامیري یا قرغزي لیمڅي

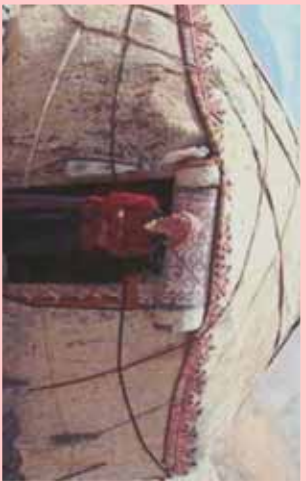
چې د پامیر د پسه له غوره وړیو څخه جوړېږي. د بامیان په لیمڅو کې د (وړس) لیمڅي زیات شهرت لري. د میدان وردگ، پکيا، پکتیکا، خوست، نورستان او په ټول هیواد کې ډېر ښکلې لیمڅي جوړېږي.

ب- کمان گري لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې د لرگي چوکاټ د لیمڅي د لاندې په ښه طریقه برابرېږي او ورۍ په ټولو برخو کې په یوه تناسب او مساوي ډول جوړېږي او ډېر کلک مږل کېږي. دا لیمڅي غوره او ډېر دوام لرونکي دی.

ج- ساده لیمڅي

هغه لیمڅي دی چې له عادي وړیو څخه جوړېږي، کومچیان چې په بانډو او بیدیاوو کې ژوند کوي، د دې لیمڅي څخه د خپلو خیمو، جونگرو او د کبډیو په پوښلو کې کار اخلي چې د باران د اوبو او له پخني څخه یې ژغوري. شیانته له لیمڅي نه ځان ته کپه نک (گڼه) هم جوړوي.

گڏو

پوره بي نستونفي چينه ده او هغه شپانه يي اغوندي چي د ورځي په غرونو کي مېرپي او وزپي پيايي او د شپي، په هماغو غرونو کي د رمي پناهځالو او د غرونو په سمخو کي ويده کيږي، له گڼو څخه د ورځي د جامي او د شپي د بستري په توگه کار اخلي.

د لرست نوي اصطلاحات

- شيندي - پاشي.
- سمخ - غار
- پناه ځالو - د خاورو د راغونډېدلو ځايونو

په تو لگي کي فعاليت

- يو زده کوونکی دې د ليمخې د جوړښت په باره کي خبري وکړي.

پوښتي

- ليمخې کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

کورني، دننده

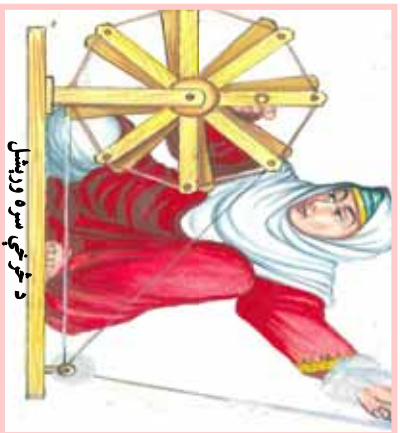
- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه د لاسي صنايعو او د ليمخې جوړولو صنعت په باره کي معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کي دې وليکي.

ورپشل او پغز او بدنه

تاسو کله څوک د ورپشلو په حال کې لیدلي دي، څنگه ورپشل کوي؟

ورپشل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وری، پرمبه، وربنم

او سنډه به نښخو او نڅونو د څرخي، څرخکي (چپلک) او داسې نورو لاسي کوچتیسو

د څرخي سره ورپشل

د اړجوخ سره ورپشل

وسایلو سره ورپشل او د ورپشل شورو تارونو څخه به یې ډول ډول پغرونه غالي، د اغوستلو جامې او داسې نورو شیان اوبدل.

مزاري پټر

له خاليو څخه وروسته مزاري پټر ډېر نښه فرش دی. ډېر ښکلي رنگونه لري. څرنگه چې دا پټر د ډېرو نښو وړيو له نومو او کلکو نارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (فاقمه يي) پټر په نوم هم يادوي. دا پټر پنخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري پټر په نوم شهرت موندلی دی. خو نن ورځ د هيواد په ډېرو شمالي ولايتونو لکه: قارياب، سرپل، سمنگان، کندوز، تخسار، بادغيس، هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي پټرونه اوبې. همدارنگه د ميمبي، سرپل او غلموري پټري هم د مزاري پټرونو غوندې ښکلي دي او ځانگړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توگه په ساده او گلدار ډول د وړښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پر خپل سر اچوي. تر ټولو قيمتي شال غجري (فاجاري) شال دی چې د رنگ، اوږدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ډېر توپير لري.

کشیده پټر

نوموړی پټر د پسونو له اعلى وړيو څخه د "اورمک" په کارگاه کې اوبې. د دې پټر پود (عوضي تارونه) په سور، زير، گلابي، آبي او داسې نورو رنگونو سره رنگوي. کشيده پټر زياتره د بوستي په پوښ، د کورونو، جوڅگرو، خيمو او بالهوپه ښکلا او زينت کې کارول کېږي

کڼی (اورمک)

د «کشیده» ټغر په نوم د اوبدلو کارگاه ده. د لرگیو څلور قوي مورې لري چې پر څمکه ټکړهل کېږي. همدارنگه درې پاڼې (پسني)، د لرگي قلیچ (فتیچي)، گله او کمه لري. او په ټول افغانستان کې دود ده.

اورمک

 په تورلگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټغر اوبدني په باره کې خبرې وکړي.

 پوښتنې

- مزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه څیر نور په کومو بنسرونو او ولایتونو کې دځسې ټغر اوبدل کېږي.

- تاسې د ټغر اوبدلو د صنعت په وده، ښه کیفیت او بهر ته د هغې د صادرولو په باره کې څه نظر ونه او وړاندیزونه لرئ؟

 کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډیانو څخه د لاسي صنایعو، مزاري ټغر او کشیده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د غاليو او بدنه

- په عکسونو کې کوم شيان وښی؟
- د دې دستگاؤ وغوره والی په څه کې دی؟

غالی، اوبدل د افغانستان د خلکو یو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د غالیو اوبدل زموږ د هیواد په شمالي، شمال ختیځ او شمال لویدیځ ولایتونو کې زیات رواج لري.

د جوزجان، بلخ، فاریاب، سرپل، سمنگان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادخیس، فراه، نیمروز ولایتونو او د کابل ښار د وزیرآباد او دشت بریجې په سیمو کې زموږ د هیواد کماډاري ښځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو ډورېو، مالوچو او وربنسملو له تارونو څخه ډېرې ښکلې غالی اوښي چې نړیوال شهرت لري او په نړیوالو بازارونو کې یې هویت تثبیت شوی دی. که څه هم په یادو شوو ولایتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفیسي غالی اوښي؛ خو د آقچي او اندخوی غالی له ډېرو پخوانیو

غالیو څخه دي چي په ۱۳۵۶ هـ.ل. كال يي په ټوله نړۍ كې لومړی مقام وگاټه؛ لكه چي مرحوم نيتواز يوه بښكلي فولكلور يكه سندره په دې باب ويلي ده:

بيا بـرېم قالين بـيافيم سوری آقـچـه
تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید

الا یار جان به اندخویت ندیدم بدخشان آمدم رویت ندیدم
زیغلان تا مزار و شهر هرات مثال تار گیسویت ندیدم
بیا بریم قالین بیافیم سوی آقـچـه
تخته تخته، پارچه پارچه قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید
برای یار برگ بید برای یار برگ بید

غوره غالی، هغه دي چي تار او پوړ د بې دواړه له خالصو وړيو څخه واوبدل شي. څومره چي د غالی، تار نری او د تارونو او څوټو شمېر يې په يوه ساحه كې ټوړ وي، په هماغه اندازه غالی، ارزښتاكه او بښكلي وي. د بڼې غالی په هر متر مربع كې يوسل وپنځوس زره غوټې اچول كېږي. له كومو وړيو څخه چي د غالی، تارونه جوړېږي، هغه بايد نرمې (پستي)، نازكې او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردگ د پسونو وړۍ، دقوه قل، مړينوس او د ساربيچه پسونو وړۍ د غالی، د جوړولو لپاره ټوړې بڼې دي. غالی، د نخي(بڼي) له تار څخه هم جوړېږي خو دا د وړيو او وړبښمو د غاليو غوندې بښكلي ظريفي او دوامداره نه وي.

د غالی، اوبدلو وسايل او سامان

د غالی، او بدلو لپاره وسايل، ځانگړی رمنځ، ځانگړی چاكو، قېچي، تارټقې، چوب (لرگي) او داسې نورې وسيلې په كارېږي. د غالی، اوبدلو كارگاه يوه لاسي آله ده چي څلور لرگي لري او د مستطيل په شكل يو له بل سره كلکېږي او د غالی، تار د هغې په اوږدو كې بندوي (نستنه) كوي او بيا څلور، پنځه او يا ټوړې غالی، اوبدونكي بڼخي او نجوني يو د بل په څنگ كې كښني او غالی، اوبې.

د خالیو صادراتول له وپور پخوانیو کلونو را پدپخوا زموږ د گران هیواد د اقتصاد په ښه والي او د بهرنیو اسعارو په لاس ته راوړلو کي، وپور رول لري.

د خالیو د وړیو رنگول

د خالیو د وړیو رنگولو لپاره له هر ډول طبیعي رنگونو څخه کار اخیستل کېږي. طبیعي رنگونه د انارو، پیازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د گلونو د عصاري او شیری او همدارنگه دوحشی نباتاتو لکه «روبان» له رښیو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هیواد کي یې په زرهاوو ډولونه موندل کېږي.

هغه خالی، چې د هغې وړۍ په طبیعي رنگونو باندې رنگ شوي وي، د لرگي رنگ (چونرنگ) په نوم یادېږي. د دې خالیو جنسیت وپور لور او ارزښتساک دی او په ټوله نړۍ کي پیرودرنگي لري.

د خالیو گل

زموږ د هیواد خالی، اوبدرنگي ښځي د خپلو خالیو په گل اچولو او گلکاری کي په دودیزو او سنتی ډول د پخواني هرات د میناتور یو له ښکلو نمونو، نقشونو او انځورونو څخه کار اخلي چې د هرات د تیموریانو د طلائی عصر د نقاشۍ د کلتور او میناتورۍ پساتي شوني دي

د خالیو دودونه

غالی، ډیر ډولونه لري لکه: فیلیا، آقچه گل، چکش، لیجر، ادرسکن، سلیماني، موري، ساروقي، وزيري، بشيري، المه گل، بخارايي، بوستان، بارگاهي، چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل، خواجه روشنایي، بلزیکي، ذبیح اللهی، مالداري، اولامي، چوبړنگ، قزاق، چیتین، اندخوبي، قندوزي، قرقيني، مزاري، دولت آبادي، آقچه يي، یو تاره هراتي، جمشیدي او داسي نور.

اوس په نړیوال بازار کې د فیلیا، بخارايي، بارگاهي، بلزیکي، خال محمدي، د هغوی د رنگ د پوځوالي او د غوره جنسیت له کبله بڼه نوم لري چې د نیم متر، یو متر، یو نیم متر، دوه، درې، څلور، شپږ، نهه، دولس، څلورويشت متره او همدارنگه جای نمازونه او قالینچي په مختلفو اندازو او په زړه پوري رنگونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول خالیو او سراندازونو کې استعمالېږي، په عمومي توګه له غوره جنسیت څخه دي، لکه: بلزیکي تار، پوځ رنگه تار او د ورېښمو تارونه.

قالینچه

وړه غالی، چې دوه یا درې مترو وي، د قالینچي په نوم یادېږي. په پخوانیو افسانو کې وایي چې چینی حضرت سلیمان(ع) یوه قالینچه درلوده چې په هغې باندې به کښېناسته او دویانو به په هراکې له یوه ځای څخه بل ځای ته یوه وایي چې ټول انسانان، پیریان او دیوان د سلیمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د حیواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

په ټولگي کې فعاليت

- دوه تنه زده کورنۍ دې د ټولگي مخې ته راشي او ودې وايي چې غير دوريو له تارونو، نور د تارونوله کومو چولونو څخه غالي، جوړېږي.

پوښتي

- قاليچه کوم ډول فرش دی او دهغې اوبدل زموږ د هېواد په کومو سيمو کې زيات دود لري؟
 - د غاليو په باره کې يوه فولکلوريکه سندره ووايست؟
 - د غاليو د چولونو نومونه ووايست.
 - آيا کېدای شي، چې د غالي، اوبدلو صنعت په ټول هېواد کې دود کړو؟
- هر زده کورنۍ دې د غاليو د چولونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

کورنۍ، دنده

د مالو چو له تارونو څخه او بدنه

- مالوچ، وړکۍ او وربنس په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسې د او بدلو کوم ډولونه پېژنئ؟

گلته

زموږ د گران هیواد خلک پرمه یا مالوچ د څرخ په واسطه وربښي او بیا ورڅخه نسوکران جوړوي، لکه: خامتا، آله چه، سطرنجی، جای نماز او جاکونه.

خامتا او بدنه

زموږ د هیواد د او بدنی د ډیبرو پخوانیو صنعتونو له جملې څخه ده چې په زرگونو کلونه لرغونتیا لري.

په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنیو اړتیاوو یعنی د خسور او جسامو د برابرو لپاره چې په خپلو هلو ځلو او د متو په زور یې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به یې پرمه له پتیو (کروندو) څخه راټولوله، که چا به خپله پرمه نه درلوده، له نورو څخه به یې په پیسو اخیستله او د مني په وروستیو او د ژمي په اوږدو کې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پښه دانه له پرمې څخه د (حلاجی) یا د گوتو په واسطه جلا کوله او بیا به ښځو دغه پښه د څرخ یا څرخي په واسطه وربښله او دغه تارونه به یې دختو کولو یا غونډارو په شکل جوړول. بیا به یې د تار دغه غونډاري په نیچو کې پیچل، بیا به یې په تارونو سره پیچلې نیچې د خامتا او بدلو

ڪارگارو ته ورتي او د خاتما اوبدلو استناد به په خانگري دستگاه (دکان) کي د نيچو نثار په منظم او موازي ډول يو خای تنسته ڪاره چي له هغي څخه به بي خاتما جوړوله؛ لکه څنگه چي ناسي په عکس کي دوه کارگاري ويښي.

په ټولگي کي فعاليت

- يو زده کونکي دې د ټولگي مخي ته راشي او د خاتما اوبدلو په باره کي دې معلومات ورکړي.

پوښتي

- ناسي څو ډوله اوبدني پيژني؟
- خاتما کوم ډول ټوکړ دی؟
- آله چه او سطر نجي. کوم ډول ټوکړان دي؟

کورني، دنلده

- زده کونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتي وکړي چي زمونږ په هيراد کي اوس هم دخاتما جوړولو وسايل شته؟ لاس ته راوړي معلومات دې په خپلو کتابچو کي وليکي.

د کڼکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه

- له وړيو، پومې او وړينسمو څخه غير، له نورو شيانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زمونږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او په ځينو ځايونو کې يې اوس هم جوړوي له هغوی څخه يو د کڼکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کڼکي څخه پخچ اوږزې اوښي چې د نمجنو (زېمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په بانډو او بېدپارو کې د کوډلي (جوگړې) يا د کڼې په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنډور لومړی په اوږو کې د څو ورځو لپاره بډي چې نرم او پاسته شي، بيا ترې په ځانگړي مهارت ټوکرۍ، شکور، خولۍ او څپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډور چې کله په بڼه ډول او طرافت واړېدل شي، له هغې څخه ډېر بڼکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنګه چې زمونږ په هيواد کې ډېر داسې خلک شته چې درانډه کارونه، لکه: بزګري، مالداري او يا نور کارونه نه شي کولای، خو په دې برخه کې بڼه او اغيزمن کارونه ترسره کولی شي .

کت

کت د چپرکت په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پېرو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو ونښو له پېرو او د څارو له پرستګر څخه هم او بدل.

کت څلور پښې او څلور بازوگان لري چې دوه لاندېه او دوه اوږده وي؛ چې ترکان یې په لاسونو او یا یې د خراطی، په ماشینیو تر ادايي.

د کت پښې د (لاک) د رنگ په واسطه رنگوي. د کټونو جوړول په ننگهار، لغمان، کونړ پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو دېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کتارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوږدنه

زموږ په گران هیواد کې پرته له دې نه چې له خرمن څخه بالاپوړش، پوستین، دستګول (لاسي بکس)، بوتان، خپلې، د آسونو لپاره قنبري جوړوي. همدا رنگه کولمې هم د تسمو په شکل پرې کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چانو لویو غټی غلبیل) د اوږو غلبیل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

د ارغوان له لښو څخه د شیانو اوږدنه

ارغوان یوه بې میوي ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې یې گڼ څنګلونه شته دی او ټول خلک یې پېژني. د ارغوان څنګلونه د فرخار، سمنگان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل

خواجه صفا او د
بدهخشان په
غرونو کې له
پخوا څخه
موجود دي. د
ارغوان گل ډېر
بېلګلی لاجوردی
رنگ او ښه بوی

نور څکه د ارغوان له څانگو څخه کجاوې، د قلبې آنگ (سربانې) او نور سامانونه جوړوي.

کجاوه

کجاوه یا سپد یو داسې لوښی دی چې د ارغوان، سړي ولي او د ورغشته له څانگو څخه جوړېږي؛ کلیوال خلک خپلې تازه مېوې لکه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، گیلاس، توت، آلو او داسې نورې له یوه ځای څخه بل ځای ته پکې لېږدوي. بزگران د جوارو وړي، د څارویو لپاره واښه او حیواني سړې هم د دې په واسطه پرخپلو اوبو له یوه ځای څخه بل ځای ته وړي.

د قلبې سر بانې (منجپله)

بزگران د ارغوان او یا د ورغشته د ونو څانګې یو له بلې سره نغاړي (منجپله کوي)، بیا د هغې په واسطه د قلبې جُغ (سپن) له یوې سره تړي او ځمکه پرې قلبه کوي.

د منجپلو لارې (راه آتغا)

د حیرانتیا خبره ده چې د ارغوان له څانګو او لښتو څخه د لارو په جوړولو کې هم کار اخیستل شوی دی چې په لاندې ډول تشریح کېږي.
د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سیند (دریای پنج) پیرغزو کې د ارغوان له څانګو څخه د منجپلو لارې جوړې شوي وي.

د ارغوان ډبل لورگي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په کمږه (گپت) کې به يې ټکو هل. بيا به يې د څلورپنښتو څخه تر پنځوسو پورې د آنگونو کړۍ چې د زنجير په ډول به يو له بل سره اوبدل شوي وي په دې ميخونو پورې کلکې تړلې.

کوم يو لاروی به چې له ډبرو اوږدو او بلې منډونو څخه وروسته دې ځای ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېر شي نو د آنگونو لومړنۍ کړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيوله او د آنگونو په همدې زنجير باندې به پورته کېده. په دې ډول چې يوه يوه کړۍ به يې رانيوله، په هغې کې به يې خپله پښه ټينګوله او بلې کړۍ ته به ورپورته کېده چې په دې ترتيب به له ډبر شو څخه تر څلورپنښتو کې يو پورې پورته خاته او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

کله کله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آنگونو د خوځېدلو او ټکانونو له امله ځينې لاروي ډارېدل او د څوسو مټرو اندازې اوچتوالي څخه به ښکته را ليکا کېدل او د آمو په سيند کې به لوړېدل .

دا ډول پښې به هر کال زياتې را مينځ ته کېدلې.

- که اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بید له لښتو څخه وسپلې واوبدل شي، دا به گټور وي او کنه! که گټور نه وي نو زياتونه يې ورواى!

پوښتني

- د غنمو له ډولونو (دروزو) او کيکي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ تاسې داسې اسباب پيژنئ چې د غنمو له ډولونو څخه جوړ شوي وي؟
 - د مېرو له کولمو څخه کوم سامانونه جوړېږي؟
 - د آنگونو لارې څه ډول لارې دي ؟
- **کورنۍ دنده**
- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له کيکو او د غنمو له ډولونو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې به خپلو کښايېو کې وليکي .

گنبل او گلدوزي

— ستاسي په کورنيو کې خوږک خياطي (گنبل) او گلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو وختونو کې يواځې د اډتياوو د پوره کولو او له بېخي، او گرمۍ څخه د ځان ساتنې له پاره کارول، خو کله چې بشري ټولني په تدریج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اډتيا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تجمل او سينگار بڼه يې ځانته غوره کړه او ورو ورو گلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زياتې بڼې، نښې، نڅونې او د گلدوزۍ استادانې د کابل کندهار، ميدان وردگ، غزني، لوگر په نيسارونو

او د هيواد په ټولو ولايتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو گوتو په پوره کمال او هنر سره غوره او نښکلي گلدوزۍ کوي . گلدوزي ټبر ډولونه لري چې دلته يې پخه وپشت ډولونه ناسو ته دريښتو:

د گلدوزۍ- خو لونه(خامک دوزي)

کندهاري دوزي، گینده، بڅي، جَوک دوزي، دنداک موش، چوبک دوزي، زبڅیره دوزي، پښیرک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تارشمار، آینه دوزي، پسته چین، شیکه دوزي، گڼه دوزي (افغاني گڼه)، صدف دوزي، گره دوزي، شال دوزي، گراف دوزي، جالي دوزي، پیرکانه دوزي او داسې نور چې د دې زیاتي نموني زموږ د هیواد د لویر ښارونو په دکانونو په ځانگړي ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولگي کې فعالیت

- بیر زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او د گلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتي

- تاسی څو ډوله خامک دوزي پیژنئ؟
- که گڼول او گلدوزي وده او پرمختگ وکړي، آیا کېدای شي چې دا زموږ د هیواد دلایي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي؟
- زموږ د هیواد د سوزن دوزۍ (گڼلو) او گلدوزۍ د هنر د پراختیا او ودې لپاره کوم وړاندیزونه لری؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د گڼلو او گلدوزۍ ډول ډول نموني چې په کورنو کې یې موجودې وي، که ډېرې قیمتی (گرانې) نه وي، ټولگي ته دې راوړي، خپلو ټولگيالو او ملگرو ته دې وښيي.

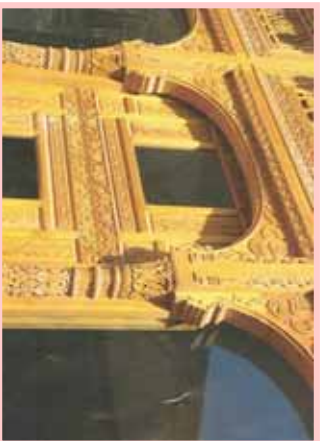
ترکاني او د لرگي صنعت

- په عکسونو کې څه وینئ؟
له لرگي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانگو څخه غیر نور کوم وسایل لیدلي وي
نومونه یې واخلئ؟

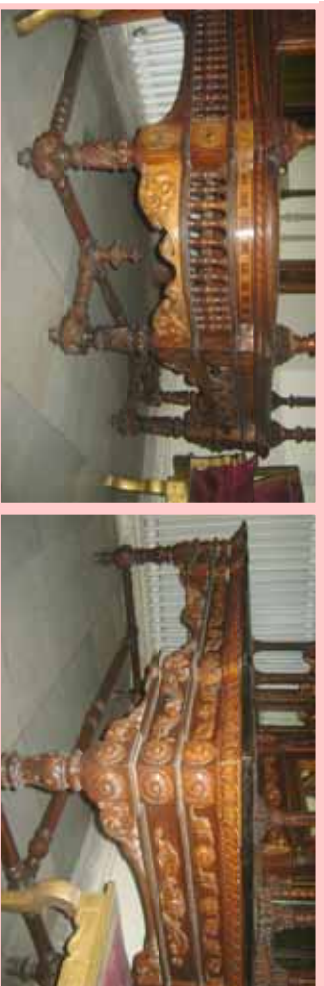

زموږ په گران هیواد کې لرگین سامانونه او له هغو څخه گټه اخیستل له پخوا زمانې څخه را په
دې خوا دود وو. زرگونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرگي سامانونه او د لرگي کارگاري په
خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به یې گټه اخیستله چې په لاندې ډول دهغوی
یو څو نمونې درېښو:

د قلمي سامان لکه یوړې، جُغ او ماله، همدارنگه جواز (د پوږمبه دانې او نورو غوړپو زرو څخه د
تېلو ویستلو گانف. یا کارگاه، د توکرانو یعنی د خامنا او بدلو کارخانې یا وسیلې، زانگو، د تار
د ورپینلو وسیلې (خړخه او خړخکي)، حالجې،
خمخې، د آش او نورو باغی خمخې، طشت،(د
لرگي څخه جوړ شوی لوی لوښی یا خانک)،
کتابوې، د لرگي هاوڼگ (چټو)، د او بدلو ږمنځ، د
او بدلو گله، صندوق، دروازی، الماری، ورسې،
(کوړکي او اشدارې)، د لرگي لگن (خانکي)، د

لرگي، کاسه، کيوته، د موسيقي سامان لکه: دټبره، رباب، سيتار، ټبره، ډول، طبله، څوکی، ميزونه، د نلافی دستگه (ډانوس)، نیزه، لیندۍ، د غلو دانو شانوي، کشتۍ، آبگوتونه او داسې نور څېي د ځينو نومونه او عکسونه په کتاب کې وړتۍ .

زانگو

د کورچي ماشوم د ويده کېدلو او هوسايني لپاره يوه ښه وسيله ده چې د زېږېدو څخه تر يو نيم يا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنگول کېږي. زانگو له لرگي څخه جوړېږي او د هغې په تخنوع کې د ترکان له خوا ښکلي گلرڼه کېدل کېږي، نرم توپشک پکې هوساروي او ماشوم

وړياندي ويده کوي. زانگو د ماشوم د روزنې لپاره يوه ښه وسيله ده. د ماشوم د هوسايني او امن لپاره له زانگو څخه غير بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پښو لاندې کېدلو، د سسوخېدلو، د مضرو شيانو د خوړلو او له پخۍ څخه د ماشوم د ساتلو ټبره ښه وسيله ده . کله چې يوه مور خپل ماشوم په زانگو کې ويده کوي، نو دغه شان خوږې سندري ورته زمزمه کوي: آلو! آلو! ، دلته مه راځه پيشو! صديقه داسې ويده ده لکه گړوۍ د رانجو

د مور د «آلو» سندره ټبره لطيفه او خوږه سندره ده چې ماشوم يې د خپل ژوند په اوږدو کې اورې. کله چې ماشوم په خوب کې لاړشي بياني مور په ډاډه زړه خپل کارونه سرته رسوي. زانگو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

يوه داسې وسيله ده چې په هغې کې ضم، ورشي، نڅود، باقلي، ټوت، زغر، دڼيا، مرچک او داسې نور شيان ټکوي او ميده کوي. ټبر پخوانی اوغور د ټبري هاوگ دی چې په دوديز ټول د خلکو په منځ کې مروج و او له دود ټبرو څخه جوړېږي .

۱ - د دایرې په ډول تیره چې د نیم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ یا ۲۵ سانتي متر مربع په اندازه پهلوالی لري او سطحه يې هواره وي. د کور په انگر کې يې له ځمکې څخه څو سانتي متره او چته زدهي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څپک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ۶ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځینو سیمو خلک د تیری لوی او غور ته (بغری) او د لرگي کوچنی او غور ته هارونگ او چپو وايي. په ځینو ځایونو کې بغری د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کلیوال تړي هر وخت کار اخيستلی شي.

۲ - یوه تیره چې تقریباً دوه کیلوگرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (خولي یا ټکوونکي وسيلې) په حيث تړي کار اخلي. هارونگ د اوسپني، مس، برونز (زیس) او دلرگي له سختو کڼدو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او کرخنده وي.

په دې وروستیو کې برقی هارونگونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نړۍ اصطلاحات

برونز (یو ډول فلز)

په ټولگي کې فعالیت

- د ماشوم په روزنه کې د زاڼگو بښگې په خپلو کتابچو کې ولیکئ!

پوښتنې

- له لرگي څخه سامانونه جوړول زموږ په هيواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې يې يادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم يو پېژنئ ؟
- تاسې لوی او غور چې پاکوب ورته ويل کېږي او شولې پری ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کار څرنگوالی ولیکئ.

کورنۍ دنده

- ښوونکي دي د هر زده کوونکي لپاره په کوچنيو لرگينو تخنيو باندې يوه پادوه څلوريزه (رباعی) په ښکلي ليک ولیکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او ټولگي ته دې راوړي .
- ښوونکي ته ښايي چې په دې هنر کې وړ زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

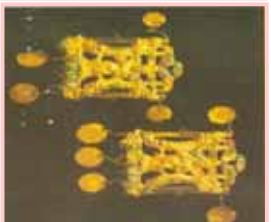

کاني

- کافي له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې کافي ویني؟

د گانو د استعمالو لو فرهنگ زموږ په هيواد کې له ډېرو پخوا زمانو څخه دود و. لکه څنگه چې د لرغون پوهانو د کيندنو

(حفریاتو) په نتیجه کې د بغلان په (سرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابل په (خیرخانه) کې د زرگرۍ نښي؛ لکه: غوڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجسمې چې د لومړۍ پېړۍ د دریمې ربعي لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي. طلايي کمربند، د سور یا د لمر د رڼې لویې مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنجیرونه، غوږوالی او په لاسونو کې یې د سرو زرو بېگري کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتل له

آتشکده‌ي څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي. همدارنگه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو ټوټو طلايي گانو نښې چې د جوزجان د طلايي ، د منگلو د ميرزکي او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرگندونکي دي چې د داسې گانو بې ساري نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلي او زموږ تر زماني پورې بې دوام کړي دي، اوس هم په کابل او د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې ښځې او نجونې د گانو سره مينه لري او هغه کاروي .
په لاندې ډول د گانو يو څو ډولونه تاسو ته دريښتو:

د گانو ډولونه

د سرورزو تاج، ټيک، غوروالي، لښتې، دغورونو حلقې، د غورونو چسپکونه، سيڅکي، چارگل، د غاړې زنجير، لاکت، اوربۍ، پيزران، چمکلې، حمایل، بيلا بيلې غاړه کې، سلسلې (د غاړې دوه ډوله اميلونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنگرې، ساده بنگرې، باهوگان، ونښي، دغاړې اميل، د سښتې گل، کسر بند، پای زيب (خلخال)، د تندي زنجير، طلايي غمي داړې گوتې، د سرو زرو تعويذونه، چلې او داسې نور.

څرنگه چې مور وینو په سلگونو ډوله طلايي اود سسپینوزو گانې نښې او بیغلي کاروي په دې کې ځینې ډولونه هغه گانې دي چې د هغې له نومونو څخه معلومېږي، چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه یې که څه هم نښې او نښونې پیژني، خو د زیاتو معلوماتو لپاره یې دلته یادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي گانې

۱- د تڼدي ټپک

د مثلث، مربع، گرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو گونگرو لرونکو زنجیرونو په ډول د دواړو وروڅو ترمنځ څړول کېږي. نښې او نښونې یې په ودونو او د خوشحالیو په محفلونو کې اچوي.

۲- د سروزورچارگل

د پزې دښکلا لپاره یوه گانپه ده چې په شا پورې یې یوه نرۍ او کوچنۍ میله نښلول شوې ده. دامیله د پزې په سورې کې اچول کېږي، په پانسې سر (مخ) کې یې ورته د قیمتي زمرود، یاقوت یا د الماس د غمي لپاره یو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمی پکې لگول کېږي.

۳- د سرو زرو لاکټي

دا د ښځو د غاړې او سښي د ښکلا یوه طلايي گانپه ده. په مختلفو ډولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د یوه زنجیر په واسطه د غاړې شا ته تړل کېږي او د تیر په سر باندي یې راڅرگندوي.

۴- چمکلي

له ډیرو لرغونو گانو څخه دي چې مخکې به یې له نقرې څخه جوړول. ځینو شتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ډیر قیمتي او ښکلي به وو. اوس هم چمکلي په ځینو سیمو کې دود لري.

۵- غاړه کې او سلسله

دا دوه گانې هم په غاړه کې اچول کېږي او نښې یې ډېرې خوښوي.

۶- چشم مهره

دا د کوچنۍ تڼې یا لورجې په شکل یوه گانپه ده چې د هغې په مخ باندي غمی لگول کېږي او تقریباً له سترگې سره ورته والی لري.

چي په ځينو سيمو کې تخښه کې ورته وايي. چشم مېړه هم گانډه ده او هم په عامه توگه خلک داسې ذهنيت لري، کله چې ځينې کسان د زرخي له مخې ددغې گانډې اغوستونکي ته گوري نو سترگې يې په دې گانډه پريوځي دغه مړۍ د حاسد (نظر باز) د سترگو د نظر غشي دفع او هغه انسان له بده نظره ژغوري.

د لوست نوي اصطلاحات

گانډه	پسولونه
الماس قيمتي تيره، جواهر	
دفع	مخنيوی

په ټولگي کې فعاليت

- زده کړونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د گانډو د کارولو په باب خبرې وکړي.
 - گانډې له کومو فلزاتو او جواهرو څخه جوړېږي؟
 - د څو ډولو گانډو نومونه واخلئ؟
 - بڼې او نڅوې کومې گانډې ډېرې خوښېږي؟ طلايي او که د سپينو زرو گانډې؟ او ولې؟
- زده کړونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو يا د خپلوانو کره وگوري او د دې گانډو عکسونه يا د هغې بازاړي نمونې چې قيمتي نه وي، ټولگي ته راوړي او يو کلکسيون دې ترېنه جوړ کړي.

د مسگړۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کوونکو تاسی مس پېژنی؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ؟

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وايي . بشري لومړی ځل له مسو څخه د مسکو کاتو او پیسو په توګه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازيات ارزښت درلود؛ خو د ماشيني صنعت په رامنځ ته کېدو او د نورو وسايلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای يې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لرغونېدې کمه شوه . مس د خپلې لرغونتيا او ارزاني په سبب اوس هم د ټولني ډېراخو پراگنو له خوا استعمالېږي .

د کابل په ښار کې د "ميوڼد جادي" له جوړېدلو څخه مخکې د مسگړۍ بازار په (چار سوق) کې و .

له مسو څخه بڼڅپه گانې لکه: غاړه کې، غوروالي، ميڅکې، پای زيب، بازو بند ، نويږنسه، ماټيک، د سښي گل، بڼگړي، گوتي، په بڼکليو او بڼاښسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمچللو ماټيو، د جو ماتونو په گڼېدو او گلدستو او د مټرکو مزارونو د قبه وو جوړولو، د ليکلو د لوازمو، د محسمو د بڼکلا او د زينتني وسيلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو ښارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونو، لالين(ارکين) او داسي نورو وسایلو په

جوړولو کې کار اخيستل شوی دی .

څرنگه چې د مسو آواز ډېر آهنگ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس (گينگړی، زنگوله)، د ښوونځي زنگ، سرنی، شپيلی، بوق(د شپيلی نوعه) او داسي نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسگرۍ رواج يې تر نن ورځې ژوندی ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کور دسامان آلاتو په توگه گڼه اخيستل دي، لکه د آښپزۍ او د خوړو لوبڼي چې په لاندې ډول دي:

- د کور د کاروبار لوبڼي

عبارت دی له: لگن يا خانکي، پتوس، کوزه، لوبه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانسی، شمع دانۍ او داسی نور لوبڼي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانيو کورونو کې شته .

- د آښپزۍ لوبڼي

ډول ډول دېگونه، چلو صاف، قفگير، آب گردان (غيټه څمڅي)، سماوار، لگن، ډولچس، چای جوش، چري، او داسي نور اړوند لوبڼي.

- د خوراک لوبڼي

د بشقاب ډولونه، غوري، کاسي، قاشوغې، څمڅي، گيلاسونه، جامونه (کپورۍ يا مشربه)، د ښوروا خورۍ کاسي او داسي نور .

مسگرې چې له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو بڼکلا، څلا، رنگ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنجير جوړونه، د هغو هنرونو له جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په گوت گوت کې په خانگي توگه په کابل، بلخ، تاشقرخان، هرات، کندهار، ننگرهار، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادوني وړ ده چې له بهر څخه د څينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په سبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په گټورو تېليغانو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونې صنعت ته دخلکو له ذوق او سلیقي سره سم په عصري ډول بڼه رونق ورکړ شي.

د لوست نوي اصطلاحات	
خورا	زیات، ډېر
همخونه	تشویق کول

 په ټولگي کي فعالیت

- زده کورنکي دې په درېو ډلو ویشل شي او هره ډله دې د مسينو لوبو په باب خبرې وکړي او د مسي لوبو نومونه دې وليکي.

 پوښتني

- زموږ په هیواد کي له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي؟
- مسگرې زموږ د هیواد په کومو ولایتونو او ښارونو کي ډېر رواج لري؟
- که چیرته زموږ په هیواد کي د مسگرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

 کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د مسو هغه لوبني او سامانونه چي په خپلو کورونو او یا د خپلوانو کره بڼي ويني، د هغو عکسونه او یا لستونه دې ټولگي ته راوړي .

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنگ د هغه هويت څخه عبارت دی چې يو ملت ته پورلنيزه او طبيعي هستي ورکوي. يا فرهنگ د يوې ټولني د معنوي ارزښتونو، د مادې هنري لاس ته راوړنو تمثيلونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزایاوو څرگندونکی دی چې .

گانې، د لرگي مستطرفه صنايع او د دې صنايعو او هنرونو ډېر ډولونه پکې شامل دي. د ليمېخي جوړول زموږ د هيواد د لرغونو لاسي صنايعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وريشي بلکې هغه مينځي، رنگوي بې بيا ورڅخه ليمځي جوړوي.

ټټر زموږ په گران هيواد کې د(اورمک) په کار گاه کې په پيلو پيلو ډولونو اوسې؛ لکه مزارې ټټر، کشيده ټټر، پلاس ټټر او داسې نور.

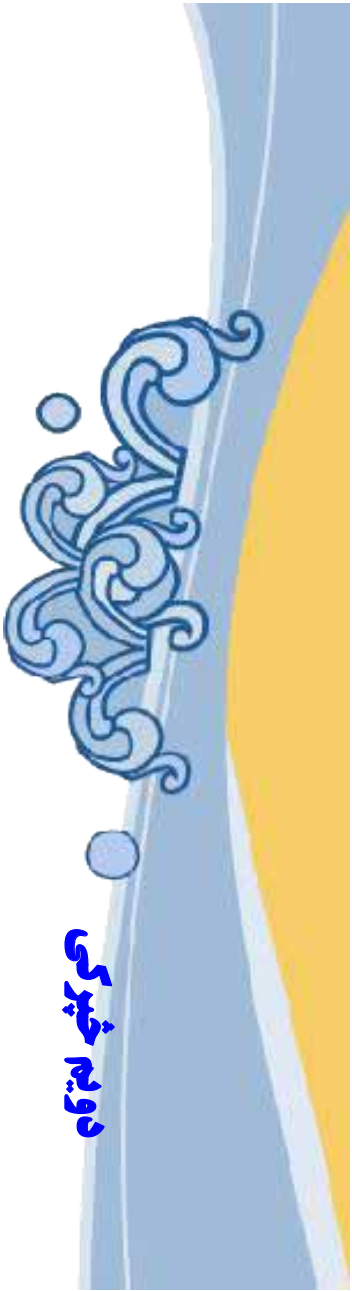
زموږ د هيواد د اوبديني د لرغونو او ظرفينو هنرونو څخه د غاليو اوبدنه ده چې پخوا د هيواد په شمالي ولايتونو، هرات او بادغيس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولايتونو کې د کابل په شمول د غالي او بدل دود شوي دي. چې د وږيو، پني او ورېښمو څخه په بيلا بيلو ډولونو اوبدل کېږي.

زموږ خلک د مالو چو له تار څخه خامتا، د کر کې څخه پوزي يا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکري، شگور، چغ، او خټلي، د ميرو د کولمو څخه چغیل (د غنموډ پاکولو غټ غلبيل)، د اوږو غلبيل، متروکه، د ارغوان د لښتو څخه کجاوه او منجيله اوبې، ان تردې چې د ارغوان د لښتو څخه آتنگونه (منجيلي) د ږوږيو (زېنو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تيرو کې بې مېخ کوي چې د زېني په ډول تري د تيريدلو لپاره کار اخلي.

زموږ په گران هيواد کې گنډل او گلدوزي د ظرفينو هنرونو د جملې څخه دي همداشان زموږ په گران هيواد کې د لرگي مستطرفه صنايع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرگي څخه بېسکلي دروازي او کرکي، بنايسته ميزونه او المارې، زانگو، دورېشلو څرخ، د لرگي کپاوې، هاوونگ، څمځي، د موسيقي سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.

له پخوا څخه د تقري او د طلايي گانو څخه د کار اخيستلو فرهنگ زموږ په هيواد کې دود و. لکه چې زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې د لرغون پېژندونکو د کيندنو په نتيجه کې د زر گری، شيني تر لاسه شوي دي چې غرخه (آهو)، کتوري (د څښلو جام) او بېسکلي گانې دي، او نن ورځ هم با ذوقه بڼې او جوړني د گانو د اغوستلو سره مينه لري چې تقره يې او طلايي گانې لکه گوښواري، چمکلي، د غاړې زنجير، حمایل، سلسله، کره، چوري، گوتي، چارگل او داسې نور اغوندي.

له مسو څخه د کور سامان، آښيزی او د ژوند په نورو اړتياوو کې هم گڼه اخيستل کېږي.

دويم څپرکي

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقۍ د خوشحالي، راوړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکي دي بلدېږي. زموږ د هيواد کلاسيک او معاصر هنرمندان، ملي اتڼ او د موسيقۍ سامان آلات پېژني او همدا رنگه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معمارۍ، د ليکاطۍ او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادې او معنوي فرهنگ يو مهم عنصر دی او د هغوی د ټولني له تل څخه ځلېږي، وپېژني.

موسیقی

- موسیقی څه شی دی؟
موسیقی د بنکلو او زره رابنکو نکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالی، غموڼه او خپلې روحي جلدې د موسیقۍ په واسطه ښکاره کړي دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثاني) د اسلامي نړۍ ستر فیلسوف، د موسیقۍ عالم و چې د موسیقۍ په علم کې تالیفات لري. سرینده (غیچک) هغه اختراع کړې ده.

وايي چې: يوه ورځ فارابي يوه مجلس ته راننوت او يو څو ټوټې لرگي يې له يوې كڅوړزې څخه راوبستل، هغه يې يو له بل سره په ځانگړې توگه تركيب او يو ځای كړل او بيا يې وغږول. په يوه حالت كې يې ټول حاضرین په ژړا كړل او په بل حالت كې يې ټول وځسول بيا يې د ساز غږ بدل كړ، ټول يې وپده كړل او خپله ترې ولاړ.

د اسلامي نړۍ پوهانو دغه ښكلي

هنر ته د پيړيو په اوږدو كې وده وركړې ده، لكه: ابو حفص سغدي د څلورمې هجري پيړۍ اديب او موسيقي پوه يوه جمعې يې په قانون سره برابرې كړې او هغې ته يې د قانون نوم وركړ .

رو د كې سمرقندي به چنگ ډبر ښه غږاوه .

فرخي سيستاني هم د چنگ او عود په غږولو كې وړتيا درلوده .

ابن سينا بلخي د موسیقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شفا) کتاب یوه برخه د موسیقۍ د علم په باره کې لیکل شوي ده .

خواجہ عبد القادر عودی، خواجہ محمود شہابی ہروی، قاسم قانونی، حافظ بابا جان، مولانا بابائی، تول د موسیقی، بہ ہنر کی استاذان او پوهان و.

خوشحال خان خٹک پہ خپل مشہور اثر «دستارنامہ» کی د سلو ہنرونو او سلو حاصلونو پہ لڑکی د یوہ شخصیت لپارہ د موسیقی پر ہنر پوہمال ہم لازمی گنلی دی او د خپل دغہ کتاب یوہ برخہ بی ورته خانگري کرې دہ.

ہغوی چي موزي بي نومونه ياد کړل زموږ د هيواد د کلاسيکي موسيقي، او د پخوانيو ټولنو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پوري رارسېدلې دي.

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هريز: استاد قاسم افغان، استاد پياراخان، استاد محمد حسين سرآهنگ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولمير، امير محمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مېورش، مانگ، استاد در محمد لوگري، شيرغزوني، ناشناس، ساربان، پيلتون، استاد ايوب، خالند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منگل، بازگل بلخشي، استاد محمد دين زاخيل، استاد گلرمان، ميرمن قمرگل، قديم، صفدر توکلي او په زرگونو نور هنر مندان دي چي زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډليدو مرکز و.

د موسيقي (ټنگ ټکور) سامان

د موسيقي سامان بيلا بيل ډولونه لري چي په عمومي توگه په دري برخو وېشل کېږي:

۱- د موسیقی، یادی، (لوله یی) آلات
عبارت دي له: شیشلې، سورنی، شهبایي، نفیر، شپور، کرنا، ترومپت، تونز، موسیقار، سینفون،
او داسې نور .

۲- د موسیقی، تاري او آرشه یی آلات عبارت دي له:
د نیوره، دولاز، سه تار، تنبور، رباب، بیسجیو، بریط، مانډولین، گیتار، سرنده، چنگ، شهروډ،
چغانه، پیانو، رود، عود، کیبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، ویلون، دلربا، غیچک، هارمونیسه،
آرگن، اکوردیون، شو تک او داسې نور .

۳- د موسیقی، ضربی آلات: طبل (ډول)، طبله (دویوی)، زیربغلي، دف، چمبه، منگی،
نقاره، ارغنون، بانگودرم، تیره، او داسې نور دي.

باید ووايو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چې د انسان د شهوانی غوايزو د راپارېدو لامل
وگرځي نا جائز دی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مینځ کې د هغې موسیقۍ په
حرمت چې د شهوانی غوايزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د یې بندوباري او فحشا خوا ته
بیايي د نظر اتفاق لري.

د لوست نوي اصطلاحات

غځپځک د موسيقۍ يوه آرشه يې آله ده .

تل ژوره ، بيخ

کلاسيک قديمي - لرغوني

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه ډول وويشل شي، يوه ډوله دې د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دې د عصري موسيقي د سامانونو په هکله خبرې اترې وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دې وليکي.

پوښتي

- تاسې د محلي موسيقي خو څو ډوله سامانونه پيژنئ ؟
- خو کسه وطني او محلي سندرغاړي پيژنئ؟ او په هغوی کې د کوم يو آواز ډېر خوښوئ؟
- ستاسې په ټولگي کې څوک د موسيقي د آلاتو له غږولو سره بللدي؟
- سر او تال په موسيقي کې څه معنا لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په دوو ډولو ووېشل شي. يوه ډوله دې د نامتو وطني او محلي موسيقي د آلاتو غږوونکي او بله ډوله دې د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

ملي اتني

- د ملي اتني په باره كې څه پوهېږئ؟

ملي اتني زموږ د هېواد له لرغونو ععنمناتو او فرهنگ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، وډونو، اخيرونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوښۍ او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتني ترسره کېږي.

د ملي اتني د کولو طريقه

ملي اتني تل د ډول په وهلو سره پيل کېږي چې ډول وهونکي، شپيلی، غورونکي د خانه مسره ملگري کوي. ځوانان او اتني کورونکي کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتني د ځانگړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتني نارې) وايي، پيل کېږي. چې د اتني کورونکو له خوا کله د سوال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانگړي نڅا او حرکت سره ويل کېږي. د نمونې په ډول يو څو سندري دادې:

واخ ودی ویستهمه
 مین دی په داتسورو سترگو بیهه
 پاس پسه بام ولاړه بې
 زاری درته کوم که خوځگی، راوړې
 که شین دی آسمان شین دی
 شین لالی، مې غاړې لوښکین دی
 د سندرو د ویلو په پای کې دراره ډلې قطار پېرې او د اتني په ډگر کې یوه دانیره جوړوي.
 د ډول وهل تېرېږي. ځوانان او اتیچیان په داسې حال کې چې سپین کالی، په گلدوزی او
 چرمه کارۍ بنکلي شوي واسکتونه اغوستي، په ډبر جوش او شوق د ډول او سړني د آواز سره
 د سر، وپستانو، غاړې، اورهې، ملا، د لاسونو او پښو حرکونه منظم او هم غږی کوي او اتني
 ته دوام ورکوي.

د اتني دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په یوه حرکت د داډرې دننه لوری ته ګرځوي. یو وار چکې وهي او
 بیا خپل لاسونه او بڼې پښه او پټوي او بیا چکې وهي. په همدې ترتیب خپل مخونه د داډرې
 بیرون خواته ګرځوي او بیا چکې وهي. د دې
 حرکونو د اجرا کولو په وخت کې ټول
 راټاټوږي. همدا منظم چکونه (دلاسونو پروکا)
 د داډرې دننه او د باندي د ډول او سړني سره
 په هم آهنگه توګه دوام کوي او ورو ورو
 شور او جاني ډېرېږي. داسې چې ټول ځوانان
 د اتني په وخت کې د ټوپونو په وهلو سره

پخپلو کې تاوېږي؛ لاسونه پرکوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او یوځای ټکانونه ورکوي؛ د سر
 وپستان بڼې او کین خوا ته غورځوي. چې ډېره په زړه پورې منظره مینځته راوړي.

هر څومره چې اتن دوام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبي زياتېږي او په ډېسر جوش او خروش سره يو ډول نېکلي آوازونه کارې. د اتن نغمه او د ډول آواز ځانگړی سواز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلښت نوي اصطلاحات

لاالې	لاالې - دوست - محبوب - زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پر کول

 په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي د ملي اتن په باره کې خبرې اترې وکړې!

 پوښتني

- ملي اتن د جسم او روح له نظره په اتن کونکو او نندارچيانو باندې څنگه اغيزه کوي؟

- ملي اتن زمونږ د هېواد په کومو سيمو کې ډېر درد لري؟

 کورنۍ دننده

- زده کونکي دې د ملي اتن په باره کې يوه مقاله وليکي.

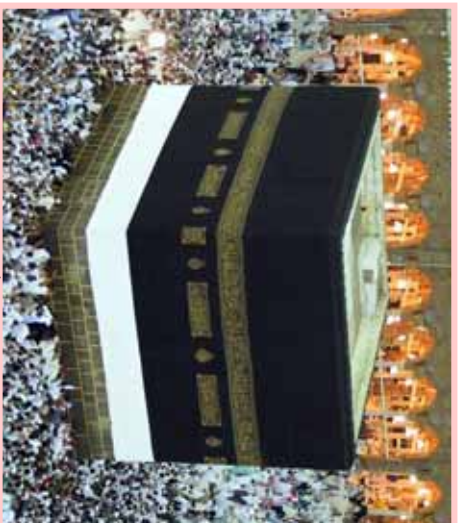
د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې

الف: نړيوالې نمونې

- د اسلام د سپيڅلي دين په راتلو سره زموږ په هيواد کې کومو هنرونو زياته وده وکړه؟ د اسلام سپيڅلي دين چې رڼا يې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لارښوونو څخه سر تيره يې د نړۍ په مادې فرهنگ او هنر باندې هم ډېرې اغيزې وکړې چې دا اغيزې په معمارۍ، ليکاطۍ، او خوشنويسي، مذهب کارۍ، صحافي، انځورگرۍ، مجلد کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړيوال فرهنگ په مجموعه کې د لمر غونډې ځلېږي. د معمارۍ د هنر په برخه کې يې اغيزې تر اروپا رسېدلي دي چې د هسپانيې په هيواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او يې ساري جوړمانونه ودان شوي دي.

مدينه منوره، نړۍ جوړمان

کعبه مکه مکه

د سلطان احمد جومات
استانبول

د الفاروق يگ مدرسه
(سمرقند)

په افریقي، مصر، ترکیي او په نورو اسلامي هیوادونو همدارنگه په سوودي عربستان او نورو عربي هیوادونو او په هند کې د شېرشاه سوري، ظهيرالدين محمد بابر او د هغه د زامنسو د بادشاهي، په دوره کې لوی جوماتونه او نورې تاريخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر نن ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

اقتاوان في الطب
بو علي سينا

قوات غزبيلک
يوسف خاص حاجب

کتاب الفقهيم الاوائل صناعة النسيج
ابورحمان بيروني

د علي شېر توپاي
ديوان

د احمد شاه دراني (دېوان)

پ: سیمه بیزې نمونې

زمونږ په گران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابر شاه او د هغه د زامنو له خوا جوړو باعظمتو او ښکلې جوړاتو نه ودان شوي دي چې په هغو کې د اسلامي معماری له ځانگړي سبک او طریقي څخه ګټه اخیستل شوي ده. دغه جوړاتو نه ډیرې ښکلې منقشي ګنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوريو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ربجان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلې لیکل شوي دي.

د لیکونو په څښو کې د گلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلايي او لاجوردي پخو رنگونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه یادې شوي ښکلې نقاشي او د معرفي کاشي کارۍ نمونې د هرات په تاریخي جوړاتو، د شاهزادې میرزا په لویه مدرسه، د مصالحي هرات په مجموعه، د گوهر شاد بیگم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دو شمشیره ولی په جوړاتو، د خواجه پارسای ولی په جوړاتو او داسې نورو کې په ځلانده توګه تراسه پاتې دي.

د بابر شاه د بڼې جوړات
کابل

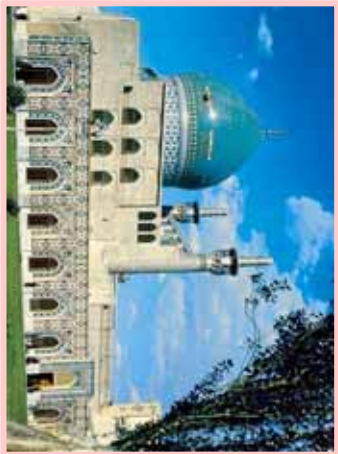
د شاه دو شمشیره ولی جوړات
کابل

د هرات مصلی

د هرات مصلی چي دغه ځایونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بیگم مدرسه، د سلطان حسین میرزابایقرا مدرسه او خانقا، د امیرعلی شیر نوایی جومات، دارالاحفظ، دارالشفاء، د اخلاصیه خانقا او مدرسه چي دایول د ((هرات د مصلی مجموعه یا ټولگه)) او د اسلام د عالی هنرونو څخه دي. د غلوار مسجد (مسجد حوض کرباس هرات) چي د هغي محراب د اسلامي او ټمبوري هنرونو څرگند او وتلی صنعت دی او په خپله طرح، طرز او نوعیت کي د لیکاطیې خوشنویسی، کاشي کارۍ او خاتم کارۍ (ضمی لگلول) په هنر کي لوړه نمونه ده. د هغي د (اور رنگونو) کاشي کارۍ کي د معدني رنگونو بڼکلي نقشونه کارول شوي دي.

د نړۍ په تاریخ کي تر ټولو عالی ودانۍ

د گوهر شاد جومات چي د خراسان د مشهد په ښار کي دی او تر اوسه په همغه اصلي بڼه ودان پاتي دی د اسلامي هنر او زموږ د هیواد د هرات د تیموریانو د دورې د غوره معماری نمایندګي کوي. د ځینو لرغون پوهانو په نظر دا ودانۍ دنړۍ د دولسو تاریخي او عالی ودانیو په کتار کي شمیرل کېږي.

د لیکاطی او بڼکلي لیکني هنر

زموږ د فرهنگ دې سارو هنرونو څخه یو، بڼکلي لیکني دي چي د ظرافت او بڼکلا له پلوه د تجسمي هنرونو په محراق کي ځای لري.

زموږ لیکاطی او بڼکلي لیکني په (عربی - فارسی) لیکونو سره په نړۍ کي یوازنی او ځانګړی هنر دی. زموږ د هیواد لیکاطیو او بڼکلي لیکونکو په پوهه او کمال سره دغه روښانه هنر د یوه اصیل شرقي او اسلامي فرهنگ په توګه نړۍوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغي ته یې بلایینه ورڅښلې ده.

په (عربی - فارسی) لیکونو کې ددې څخه نور اوچت مقام کوم دی؟ چې رباني کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قرآن کریم ترجمه ده نه خپله

قرآن کریم، په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایسایې عالم څخه زمور د نړۍ غیږ ته راغلی دی.

د (عربی - فارسی) لیک زمور د فرهنگ د معنویت بنسټکارندوی دی چې د فرهنگ ټولې خواوې، معنوی اړخونه او بنسټګي بڼه یې په غیږه کې لا تر اوسه ساتل شوي او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې بسکلی ولیکل شي.

په (عربی - فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې طرافت سره په پام کې نیول

شوی دی چي که چیرته د وینبته په اندازه د هغي له تناسب څخه لږ زیات ویکل شي؛ نو نیمگرتیا یې په آسانی سره لیدل کېږي. په دې هکله د یاقوت مستعصي مشهور حکایت چي قرآن کریم یې په بڼکلي لیک سره لیکلې او د بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چي ښورونکی به هغه تاسو ته وړايي.

د تاریخ په اوږدو کې چي کوم ملاحظات د انځور کړی او موسیقي په ډگر کې موجود وو د (عربي - فارسي) لیک ددې دورو نازکو او لطیفو هنرونو پیتی پخپلو اوږو باندې تراوسه پورې راوښودوه، له دې کبله په ځینو مواردو کې دې لیک او بڼکلو لیکو په انځور کړی او تصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی.

تاریخ گواه دی چي د شاهرخ میرزا او د هغه د ملکې گوهر شادبیگم د سلطنت په وخت کې هرات او د بایسغوی کتابتون او اکاډیمي د بڼکلي لیکي د روزني او هغوني د راتولیدو لوی مرکز و. د لیک ډولونه په ځانگړی توگه د نستعلیق لیک د بڼکلي لیکونکو د ذوق او سلیقي تجلیگاه گرځېدلې وه.

په دې دوره کې شمس الدين محمد هشام هروی بايستوی او شمس سلطانی په نهمه هجری پيرۍ کې د شاهرخ ميرزا په دربار کې د بې سارېو ښکلېو ليکونکو څخه وړ چې په سته، باقوت او نسخ ليکونو کې استاذان وو او کلام الله مجيد به يې په دې ښکلو ليکونو سره ليکه.

زموږ د گران هيراد د تيموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبله ليکاطانو او ښکلې ليکونکو دا ښکلې او ظريف هنر د کمال لوړو پوړيو ته رسولی و چې هغه يې په اوه ډوله په اړو قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو ليکونو په ليکلو کې يې د تورو (حروف) تناظر او تناسب په پام کې نيوه)، ليکل کول؛ چې په دې توگه يې په اوه قلمي ليکاطانو شهرت موندلی و.

حضرت مولانا نورالدين عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنو ميايلو عالمانو او شاعرانو څخه و د اړو قلمونو ښکلې ليکنه يې پخپل شعر کې داسې ښکلې بيان کړې ده.

قالبان نه غنظت بخت برآيد کشف

لمت وريکام و محقق، نسخ و موشع و رفاع

بعد التوسيع ليک غنظت لستتم

ارضا و موشع استمنا طافه حشر لعل

د یادونی ورده چې تیموري شهزاد گان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او بنسټوالو لیکونکو هڅونکو وو، بلکې دوی هریو په خپله یې ساري هنرمندان او بنسټوال لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسنفور میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسی شهنامه خطاطي او په بنسټګر لیکلي وه چې د لیک د بنسټګر، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ او د اسلامي هنر نور اړخونه او بنسټګرې پکې راغونډې شوي وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې سارو هنري آثارو او شاهکارو برخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین او د اسلامي فرهنگ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقرنه	د ودانیو د ګیندونو لاندینۍ برخه
مُعَرَّفِي	خپلونکی.
بنا	ودانۍ.
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکي دې په ډولو کې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلي مجموعه، د گوهر شاد مدرسه، د شاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هیواد د اسلامي هنرونو په پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څو کورنۍ وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دویم څپرکي لنډيز

موسيقی د لطیفو او بڼکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالي، غمونه او هیجانان، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرگند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان ډېر وو، لکه څرنګه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لوی فیلسوف د موسیقۍ عالم و. د هغوی د میراث دوام تر نن ورځې پورې رارسیدلی دی. زموږ د هیواد په سلګونو معاصر د موسیقۍ پوهان او استادان زموږ خلک پیژني. د موسیقۍ سامان په عمومي توګه په درې ډوله دي: بادي، ضربی، تاري او آرشه یي. ملي اتن زموږ د هیواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هیواد په جنوبي، جنوب ختیځو او جنوب لویدیځو سیمو کې دود دی. اتیچیان په دایروي شکل درېزي د ډول او سرنې په و هلو ملي اتن ترسره کوي.

د اسلام سپیڅلي دین د نړۍ په مادې او معنوي فرهنگ باندې اغیزه کړې ده چې د معماری او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې یې اغیزې له سعودی عربستان څخه نیولې ان تر هند، افغانستان، په اروپا کې د هسپانیې تر هیواده پورې رسیدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د ګرهر شاد بیګم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ریګستان مدرسه، په مزار کې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامگاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدینه منوره کې نبوي (ص) جومات او داسې نور.

د لیکلې او بڼکلو لیکنو په هنر کې د هرات د تیموریانو دوره، د بایسنغوري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت دښکلو لیکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډیرې اوه قلمي وو او په خانګړي توګه دا مرکز د نستعلیق لیک تجلیګاه ګرځېدلی وه.

درېم څپرکی

سیمه ییز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د میلمه پالنې د نوره دودونو سره چې زموږ د خلکو د لرغونو ستونو څخه دي بلد شي او همدا رنگه په کلیو، ښارونو او د نړۍ په نورو هیوادونو کې به د هورۍ د خوړلو آداب اوهم به د سټي او پخوانیو خوړو بېلا بېل ډولونه چې د پیړیو په اوږدو کې یې دخلکو ترمنځ دود درلوده، آشنایي پیدا کړي.

د مېلمه پالني دودونه او مېلمستون

که چيرې ستاسې کور ته يو وړی، تړی او ستړی مېلمه له اړونده سفر څخه راشي او وړوی-ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ډېر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنگ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالي سيمو کې ورته خلک قوشخانه، په کابل او ځينو نورو سيمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمان، جسوني او جنوب غربي ولايتونو او په ننگرهار کې ورته حجره او ډبره وايي.

پخوا به يې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جوماتونه په (تاوه خانو) يا د نغري په اور باندي گرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کليوالو خلکو به زيات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماينام خواړه، په ځانگړې توگه د ژمي په موسم کې په دې حجررو کې له مېلمنو سره گډ خوړل.

مېلمه به يې په بوځای کې کښيښاوه. يو ځلې به کوزه او چلمچې راوړل، د مېلمه او نورو لاسونو ته به يې اوبه اچولې. بل ځوان به دستياک مېلمه ته ورکاوه او بل به د سترخوان هواره، بيا به د کورنۍ غړو يا کليوالو په گډه سره د خوړو لوبې راوړل. لومړی به يې د مېلمه مخې او بيا به يې نورو ته کښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کليوالو يا د کور خلکو به په ورين تمدني وړوۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکريم کې ورته ((ابن السبيل)) (د لارې زوی يا د لارې مسافر) ويل شوی دی چې وړی، تړی او پلې به په لارو تېرېده او په کوم کلي به چې راغی، خلکو به يې ډېر درناوی کاوه او ويل به يې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز ديني طالب العلمانو ته هم ابن السبيل ويل کېږي.

د کليو خلک د بتار د خلکو په پرتله ډېر مېلمانه لري، ځکه چې په کليو کې د وړوۍ-خوړلو او د شپې تېرولو لپاره هوټلونو او رستورانونو نه وي، نو يو مسافر مېلمه ناچاره وي چې د کليوالو حجرو، جوماتونو او يا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مگر په دې

وروستيو کې چي په ښارونو کې هوټلونه او رستورانونه جوړ شوي دي، مسافر ميلمانه د کورنو پرځای هوټلونو ته ځي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کونکي دې په څر ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د څرنگوالي په باب خپل نظرونه او وړاندیزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنيزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتيب او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د ټولگي مخي ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتي

- په پخوانيو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنگه کاوه؟
- ستاسې په آند مېلمه پالنه په پخوانۍ (دوديزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نن ورځې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کونکي دې د پخوانۍ کليوالي يا دوديزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنيو په مرسته معلومات راغونډ کړي.

د دودۍ خوړلو آداب

- انسان باید په یوه ډوله کې دودۍ خوړنګه وخورې؟
د دودۍ خوړل، په ټوله نړۍ کې خپل ځانګړي آداب لري چې د هر هېواد وګړي د خپلو دودونو سره سم هغوته پاملرنه کوي.

د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هېوادونو کې خلک دودۍ د میز پر د قاشقې او پنڅې په واسطه خوړي. د چین د لوی او ګڼ نفوسه هېواد خلک په ځانګړو کوچنیو، پاکو او ظرفونو لږ ګڼو باندې دودۍ خوړي چې هغه لږ ګڼ یو وار کارول کېږي. اوس په ځینو هېوادونو کې قاشقه، پنڅه او نور لوښي هم (پرواز کارول) رواج شوي دي. زموږ په ګران هېواد کې په رسمي او دولتي میلمستیاوو او ودونو کې د کابل او نورو لویو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کې په قاشقه، پنڅه او د میز پر سر دودۍ خوړي. خو په ډېرو سیمو، کلیو، ولایتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کښیې او په لاسونو دودۍ خوړي چې هغه دودونه او رواجونه په لاندې ډول دي:

په کلیو کې د دودۍ خوړلو آداب

زموږ زیاتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زیاته دودۍ خوړي چې دا ښه او ګټور نه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوړاک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وايي:
(د سهار دودۍ په خپله خوره! غومه یې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوړاک دښمن ته ورکوه!))

د دودۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، یو هاک کوزه او چلمچي راوړي او د ټولو لاسونو ته په ترتیب سره اوبه اچوي، بیا د کور ښځه په دسترخوان کې وچیه دودۍ، بیا غوري او کاسې راوړي او په دودیز ډول یوې کاسې یا غوري ته دوه یا درې کسه کښیې او خوړي یې.
ځینی ماشومان یوازې لوښي ته کښیوي.

د دودۍ د خوړلو پیل

د دودۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحيم) باندې پیلوي. که خوړاک شورا یا نور اوبلن خواړه وي، وچه دودۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. دودۍ په کراهه او آرامۍ سره خوړي.

کله چې مازه شي کاسې په گوتو پاکوي او وايي چې د کاسې په پاکولو کې ثواب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکراني د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وايي. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په گډه سره آمین وايي.

دستر خوړان پیلوي. د کورنۍ یو وړوکی هلاک یا نجلۍ بیاهم کوزه او چلمچي راوړي او په ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لږې وړي او هغه مینځې؛ مگر په دې وروستیو وختونو کې په بنارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه بنوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سالاد او سابه په بیلا بیلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له بنوروا سره خوړي. خوښه یو کس په ټولو وبشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هلوکو خوښه خوښوي. پخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کې لږ رواج و؛ خو په دې وروستیو کې خلک د دې په گټو پوره شوي دي او ډېر یې خوړي.

په ودونو کې د دودۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوړان هوږوي. میلمانه خپل لاسونه مینځې او له دسترخوړان څخه چاپیره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلر خوړي او نور اړوند خواړه راوړي. دوه یا درې کسان یوه یوه غوړي ته کښېني. د خوړلو په پای کې دعا کوي او له دسترخوړان څخه خوږېږي.

په هوټلونو کې د دودۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې یې ستونزو دي او یا دمغني سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لگښت ډېر دروند دی.

(۱۵- ۲۰) کلونه مخکي کله چي به میلمانه هوټل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوټل کي به څرکي، او میزونه اښودل شوي وو او میلمانه به لس یا دولس کسان د هر میز څخه چاپیره په څو کیو باندي کښیاستل. کله چي به د هوټل خدمتگارانو خواړه په غوریو او قانو نو کي په میزونو کښودل؛ نور به نو ځنډو او مصطلي جائز نه وه. هر څوک به چي په کوره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل، نو مجبور به و چي په کور کي جوړوی و خوري.

خو په دې وروستیو وختونو کي له یوې خوا په هوټلونو کي د خوړو کمیټ بنه شوی دی، او له بلې خوا د پوهې په رامنځ ته کیسو سره د جوړوی خوړلو فرهنگ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولگي کي فعالیت

- زده کوونکي دې هر یو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د جوړوی د خوړلو په وخت په پام کي نیسي خبرې وکړي!

پوښتني

- ستاسو په فکر جوړوی خوړل په جلا کاسو کي بنه دي او که په گډه سره په یوه کاسه یا غوري کي؟

- جوړوی خوړل په قاشقه او پنجه څه گڼه لري؟

کورنۍ دننه

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د جوړوی خوړلو په هکله چي له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کي وليکي.

خواړه

- په عکس کې کومې مېوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پايښت يوه اصلي او بنسټيزه وسيله ده چې هغه له مېورو، سبورو، حبوباتو، لبنیاتو، چرگانو، مرغانو، چرگانو، د چرگانو د هگيو او له څارويو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوړي او ډول ډول مواد سره نه يوځای کوي. ځکه په دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره يوځای شي او يا هغو ته زيات جوش ورکړ شي، هومره يې د خوړو کيفيت کمېږي. مېوې او زياتره سابه تازه يا اومه خوړل کېږي. خلک ځينې حبوبات او سابه پخوي او بيا يې خوړي. شپې له ايشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستي، پيروي، گچ، خيډک (پټس)، تروي (شورومي) او کورت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه و خوړل شي، ډېر گټور دی.

په غوښو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبان ډېر ډولونه لري، لکه: خاوسار، خال لرونکي کبان، ششيره ماهي، لقه، اوزون بورون، قول آلا او داسې نور ...

دويمه درجه د مارغانو غوښه ده؛ لکه: موز (بودنه)، سېسې، زرکه، د چينچيو ډولونه، کورني او څنگلي چرگان، قره قوش، زري کبک ، وحشي او اهلي فيل مرغ، هيلې (مرغايې) او نور.

غوښه خلك په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منس، بنوروا، چایکي، پخني، تندوری، دویازه، کوزه بته، ورپته، او داسې نور.

د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوبی زبانه دی. په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتیا ته زیان رسوي. د اسلام لسه مشرانو څخه یوه، داسې ویلي دي:

(له خپلر څښو څخه د څارویو هلمیره مه جوړوی!)

د خوړو ډولونه

الف: هغه خواره چې د اوړو (خمیس) او سبو څخه برابریږي:

آش، منن، سمبوسه، کتخي، قیماقي، آشک، اوماچ، بوگن آش، بولاني، دله (د غنمو دل شوی خواره) او داسې نور.

ب: هغه خواره چې له ورپخو څخه برابریږي بلو، چلو، قابلي بلو او تبلابل ډولونه یې، شیربرنج، شوله، شوروابرنج، د ورپخو او شورویو اوگره، ډنډه کې، قولرُش او داسې نور.

کچري قروت او چایکي نوموړ د هیواد د خلکو ډېر پخواني خواره دي.

ج: د وچې ډوډۍ ډولونه

د تناره ډوډۍ، د تنۍ ډوډۍ، خاصه ډوډۍ، د تنۍ پراڼه، قماچ (کلوله ډوډۍ)، چپاني، فیسره، ایشله، کلچې، ورقي کلچې، په تیره باندي پخه شوي ډوډۍ، گوش فیل، د سسیلو ډوډۍ، گنځاځي، چپه تاره او داسې نور.

کتخي

د بدخشان ولایت د اوزبیکانو په منځ کې رواج لري.

دا خواره د سوزمي، اوړو، پیازو او حیواني زېرو غوړیو کې جوړیږي.

د پخولو طریقه

میده شوي پیاز له سوزمي سره گډوي او بیاني پر لرگیو تختو باندي د آغول شوو اوړو زوالي (پیو) د یوه استوانه یې شکل لرگي په واسطه هواروي. بیا دغه گه شوی پیاز او سوزمه په هوارو شورو پیور کې را تاووي او په یوه پلن دیگ کې یې د داغ شور غوړیو په منځ کې د پخیدو لپاره اچوي.

کتخي ډېر خوندور خواره دي.

مڻتو

لازمي مواد: د پيسه غوښنه او لم، پياز، ترميده اوره، پلي (وچنه خميره)، زنكي، (زيره)، هوره، مرج، يوه اندازه غوري، او لږه مالگه.

د پخولو طريقه

اوبه اغزي، بيا غوښه، پياز، د پيسه لم او هوره دغوښني له ماشين څخه باسي او پسه اندازه میده شوی مرج او مالگه ورسره گډوي، بيا اغول شوي اوبه کوله کوي او له آتش غوڅونکي ماشين څخه بې باسي چې د نازکو تختو په شکل جوړېږي. بيا دغه اوبه شوي اوبه د يوه گرد لوښي لکه د چايک د سرپوش په واسطه د دايروي ټوټو په شکل غوڅوي او بيا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور بيرخای شوي مواد چې مخکې تيار شوي دي، د کوچنيو کولونو په شکل را اخلي او د دايروي نازکو هوارو شور اوبو پر منځ کې بې ږدي او په يوه ځانگړي بڼه يې راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول مڻتو په دې شکل تيار شو نو د مڻتو د پخولو ځانگړي ډيگ کې اوبه اچوي او د اور د پاسه يې ږدي او مڻتو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشک او سوري سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه يا شپږ قالبونه چې هر يو يې د مڻتو د څلوېښتو څخه تر پنځوسو دانو پورې د ځاييدلو ظرفيت لري، وکړي او په ډيگ کې يې ږدي او سربې تړي. هغه اور چې د ډيگ د لاندې بلېږي، د ډيگ اوبه په تدریج سره په بخار بدلوي. د اوبو بخارات د هغو قالبونو په تشو ځايونو کې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږي، نو مڻتو په همدې بخاراتو کې لږ تر لږه په يوه ساعت کې پخېږي.

په ټولگي کې فعاليت

- د امکان په صورت او د لېسې د مدير په اجازه دې زده کوونکي د آشپزۍ لوازم او د يو ډول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد بشوونځي ته راوړي او په يوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.
 - پوښتي خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟
 - د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟   کورنۍ دنده
- زده کوونکي دې د خپلې تيرې شپې د خوړو په هکله چې څرنگه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې وليکي.

و دریم خپړکي لنډيز

میلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هیواد په ډبرو سیمو کې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي میلمسترونه درلودل چې د هیواد په شمالي سیمو کې ورته قوش خانه او په جنوبي او لوید یغو سیمو کې یې ورته حجره ویله. خلک په کلیو کې د ښارونو په پرتله ډېر میلمانه لري. څرنگه چې په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانټونه او هوټلونه نه وي نو مسافر میلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړ شي.

زموږ د گران هیواد د کابل په ښار او ځینو نورو لویو ښارونو کې په رسمي او اجتماعي میلمستایو او ودونو کې خلک په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د میز په سر ډوډۍ خوړي خو د ولایتونو په ډبرو سیمو، کلیو او ښارونو کې ډېر خلک پر فرش شوي ځای پرځمکه کښیښي او ډوډۍ په لاسونو خوړي.

زموږ خلک په کلیو کې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوړي، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش باندي د دسترخوان څخه چاپیره کښیښي او او په معمولي توګه یو یا درې تنه په یوه کاسه سره کښیښي.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحيم)) سره پیل کېږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوړي، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکراني په خاطر چې دوی ته یې ورکړي دي دعا کوي او نور غړي آمین وايي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنیادي وسیله ده زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوړي. ډول ډول او ډېر مواد سره نه ګلوی. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوړي یې لکه: د کباب ډولونه، کوفته، متو، ښوروا، چاینيکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانو او مرغیو غوښه ده.

خلک د شیدو، د سابو د ډولونو، ورېجو، دانو، اوږو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي لکه: سمبوسه، متو، آش، کنڅي، گنراڅي، دپلو ډولونه، کچري قروت او داسې نور.

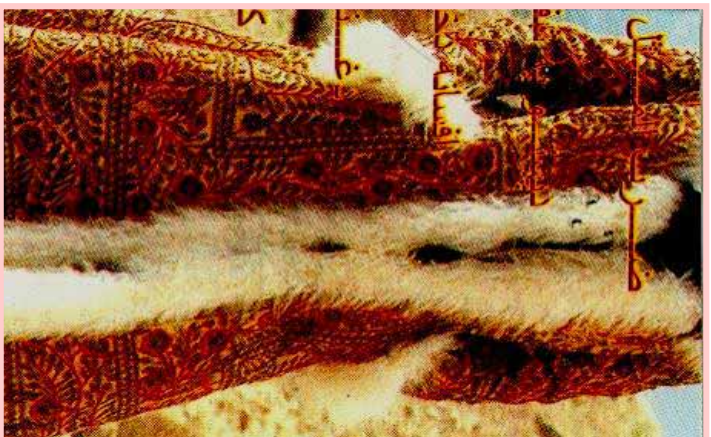
څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخي

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سستي او سیمه ییزو جامو، پټو یا پایزارونو او د خولپو د بېلابېلو ډولونو سره بلد پېری او زده کوونکي به د دې لوست په ویلو سره د هغو ګڼو لباسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه څادر، چین، پټو، کمیس او پرتوګ، د ښځو او نارینه وو واسکونونه، د ښځو څادرېو او څوکو سره آشنایي پیدا کړي. په دې لړ کې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو ځوانانو، او د سپرېو د څانګو مراسمو جامې او هغه جامې او خولې چې نړیوال نوم لري وپېژني.

سستي او سيمه ييزي جامي

- تاسي گران زده کورونکي په ملي - مذهبي ورځو، جشنونو او مېلو کې کوم ډول جامي اغوندي؟
زموږ خلکو له پخوا څخه د وړيو، پومبي (خامتا) او له وړبښمو څخه د جوړو شورو جامو او د څارويو د څرمي له خپليو سره بلد او روږدي شوي وو چې ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. وړک، پومبه او وړبښم به ښځو او نجونو وړپشل بيا به يې کسبيگرو او د تنستو دستگاؤو ته وړپشلي تارونه وروړل.
کسبيگرو به په تنستو کې تارونه پييل او له هغې څخه به يې ډول ډول ټوکړان لکه: خامتا، آچمه، چکمن (پشمي چين) او داسې نور او بدل چې ځينې به يې اغوستل او ځينې به يې د پسرودو، فرشونو او د کور په نورو سامان آلاتو کې کارول.
هغه سستي جامي چې زموږ په هېواد کې تراوسه پورې دود لري، په لاندې ډول دي:

چین، جپلک، چکمن، قاقمه، گرپیچه، کمیس اوپرتوگ، واسکت، پرستین، پوستیچی، خاوری، خادر، لوگگی، پتو، پکول، ورینه خونوی-دازه خولی، قره قالی، گلدوزی شوی خولی، د مشکو خولی، او داسی نورچی په لاندی ډول جلا جلا تشریح کبړی.

الف - چین

چین په اصل کې زموږ د هېواد د شمال او شمال ختیځو ولایتونو د خلکو جامه ده. چین لستونفې، بڼکلې یخن، مخ، استر او فراویز لري. د مخ او استر منځ یې له پومې څخه ډکوي چې بدن تود وساتي. د اوزې له سر نه تر لمبې پورې لستونفې په موازي ډول بڅی. کوي چې پومه یې یې-خایه نه شي. د چین د یخن په برخه کې بڼکلې فراویز چې له ورېنمو څخه د نوار په ډول اوبدل کبړی، گلهي چسې چین ته بڼکلا ورکوي. د چین د مخ او استر ټول رختونه د پومې له تارونو څخه دي او څینې له ورېنمینو تارونو هم جوړ وي.

ب- جپلک: (Jelak)

جپلکې یې پختې سپکه چینه ده او د گرمۍ د موسم بڼکلې او سپک لباس دی. خلک جپلکه پر اوزو باندې اچوي او لستونفې یې کم تر اغوندي. جپلکه د تار، سلو او څینې وختونه یې له ورېنمو څخه هم جوړوي. ورېنمینې چین او جپلکه د نقش او رنگ په لحاظ د آچې، قناریز، خراوي او د شاهي چینو په نومونو سره یادېږي.

ج- چکمن

چکمن هم د چیني په ډول ده، خو د چکمن تان (رخت) د بیر ډول پسه له پستو وړیو څخه چې د "گدیک" (Gadik) په نوم یادېږي، همدا رنگه د غزگاڼو له ډبرو نرمو وینتانو څخه هم اوبدل کبړی.

د چکمن ډبر بڼه تان(برک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جاتو اود غزني په مالستان کې ډبر جوړېږي.

د — قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړيو څخه جوړېږي؛ مگر د دې تاز نړۍ ورپېشل کېږي. رخت يې نازک دی او پت نه لري او د جېلکې په څېر سپکه ده. د بدخشان په شغنان، هزاره جاتو او د هېواد په ډېرو سيمو کې له نرمو وړيو څخه جاکيو نسه د غازۍ دسملو ننه، دستکشي، جرابي او نښکلي خولۍ او بدل کېږي چې ډېر شهرت لري.

ه — گوييچه

دا چين لڼده لمن لري چې د مخ او استرمنځ يې له پټې څخه ډکوي. له پټې څخه ډکه شوي گوييچه زياتره چاپ اندازان په وړلو په (برکشي) کې اغوندي. بې مالو جو او نازکه گوييچي هم شته.

و — پټو

پټو يا قديفه (خادر) يوه داسې جامه ده چې لسټوني، غاړه او پايښخي نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور بې يو يا يونيم متر وي. له وړيو، تارونو او سټوي ټوکړانو څخه جوړېږي.

پټو په پخواينو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شرقي تودو سيمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نن ورځ دا په ټول افغانستان کې مروج شوی دی. پټو د سنډوي، نخي او وړبنسټينو تارونو په واسطه گلوزي او نښکلي کوي. په خانگري توگه کنسهارۍ هنر منلې بڼې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گڼي.

پټو زياتره له وړيو څخه جوړېږي. او مشهور ډولونه يې: کابلي، هراتي، کشميري او استالفي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته يې کپش وايي چې په کوهدامن، په خانگري توگه په استالف کې جوړېږي چې زياتره د ټولني غريب خلک او سپين ډبري ترينه کار اخلي. قديفه چې

په كندهار كې ورته دوپټه، په ننگرهار كې څادر او په پكتيكا كې ورته تاخر وايي، په خيڼو وختونو كې د هغې حاشيې د وړبښمو د تار په واسطه گلدوزي او ښكلې كوي.

ز- واسكتې

واسكتې يې لستونې جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او كليو كې د خلكو تر منځ د دې اغوستل درود لري. واسكتو ته وړبښن، تاري، سټوډي او د وړبښمو مختلف ډولونه لري. نسبت گوپټچي او كرتي ته سپك دي. د دې ډولې او تجملي ډولونو ته د چرمه كارۍ او گلدوزۍ واسكتو ته وايي.

د ښكلا لپاره پكې ډوبر گلان او ډوبر اښونه، مړۍ، كوچني آښيې او وړې ځلېدونكې ستارې گڼلې.

د چرمه كارۍ واسكتو ته ماشومان، ځوانان، او تنكي ځوانان د خوشحاليو په وړځو، نوي كال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي وړځو كې اغوندلې.

ح- پوسټين

پوسټين د پسه، گيلر، سنجاب، خفك او دسمور له پوسكو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمې تود لباس دی. پوسټين د

چين او چكمي په څېر لستونې، يخن او اوږده لمن لري. د تجمل او ښايست په مقصد پوسټين په سرو، زېرو او نارنجي تارونو

گلدوزي کوي چي دا ډول پوستين ډبر بڼکلي او شاهانه وي. د غزني پوستين له پخوا څخه شهرت لري. د پوستين د خړخاډو دکانونه اوس په کابل او د هيواد په نورو ښارونو کي ډبر دي.

نړيوال سيالنيان پوستين په ډبر اوچت قيمت اخلي.

ط: پوستينچه

پوستينچه هم د پوستين په شان گڼول کيږي، مگر د دې لمن د پوستين له لمني څخه لږه لنډه ده.

ی - افغاني گڼد

افغاني گڼد هم سستي جامه ده. بڼکلي گلدوزي لري چي بڼکلي او نجونی يې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملي او دخوشحاليو په ورځو کي اغونډي. په دراتي ادارو، ښوونځيو، ملرسو او پوهنتونونو کي کارمندان، زده کوونکي، او محصلان په عمومي توگه د زيتي جامو پرځای ساده جامي او دريشي اغونډي، که څه هم دريشي زمور دوديزي او ملي جامي نه دي، خو ښين المملي يونيفورم دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډول وروپشل شي او هر ه ډوله دې د سستي او وطني جامو څرنگوالی او دگڼولو ډولونه په خپلو کتابچو کې وليکي او د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولگي په مخ کې وړايي.

پوښتي

- کوم ډول جامو ته سستي جامې وايي؟
 - د واسکټونو بېلا بېل ډولونه وليکئ؟
 - تورپستان کوم ډول پوښتن او پوښتنېچې خوښوي؟
- دنده**
- زده کوونکي دې د سستي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

د خوټۍ او څادر ډولونه

- تاسې څو ډوله خوټۍ پېژنئ؟

الف - پکول

پکول په دوه ډوله دی. یو هغه پکول دی چې د څارویو له پوستکي څخه جوړېږي چې د بختي، واورو او باران په موسم کې سر تود او همدا رنگه یې له بهرني احتمالي لیکرونو او د لمر له تاوڅخه خوندي ساتي. دې پکولونو ته تیلیک هم وايي. بل ډول هغه پکول دی چې له وړین توکر څخه جوړېږي. گرد

او مورې لرونکي دی. په اغوستلو کې د آسانی په سبب مجاهدینو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډیره استفاده کوله. د پکول جوړولو مشهور او اصلي مرکزونه د نورستان او پتورا سیمې دي. د بدخشان په شغمان کې بښي د گدیک له وړپو څخه نفیس پکولونه اړي.

ب- د قره قلي خولی.

دغه خولی، د قره قل د وړي له پرستکي څخه جوړېږي. د قره قلي، زیاتره د ډول او سینگار په مقصد استعمالېږي. دغه پرستکي گالدار او ډول ډول رنگونه لري لکه: کبودچمه، شثري، تور، سور، سپین، برگ او داسي نور.

د پرستکي گالان د هغه د وړيو منظمه چمن خورډگي (کوری، شوي وړی) کارونه دي چې د هغې د بسکالا سبب گرځي.

تجر په لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چې کوم رنگ فُج (نر پسه) له کوم رنگ مېږي سره جوړه کړي چې دهغوی ديوځای کېدلو په پای کې داسي وړی چې پرستکی يې بسکلی او د په زړه پورې رنگ لرونکي وي وزېږي.

همدارنگه په ځينو وختونو کې پوهېږي چې د وړي د پرستکي گالان د هغې له زېږېدو څخه وروسته خلاصېږي او هغه بسکالا چې د مور په خټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېږي سر، د بېچې له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بېچې يې له خټې څخه را باسي. دا ډول پرستکی د (تفر) په نوم يادوي، چې ډېر قيمتي وي. ځيني خلک وايي چې د پرستکي په خاطر د وړي د سر پرې کول يې رحمي ده.

ج- کندهارۍ، اوزبیکۍ، او هزاره گۍ خولۍ

دا ډول خولی، د (تاقين) په نوم هم يادوي چې له نخي ټوکر څخه جوړېږي. بياني د ورېښمو او سنډي رنگينو تارونو په واسطه گلدوزي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخار کې د خولی، گلونه يو له بل سره نږدې نږدې او کوچني کوچني گڼوي چې دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولی، هم ډېرې بسکلي او نفيسې خولی، دي. په دې کې مهورۍ (مشکني) ستارې او وړې وړې خلاصه بڼېښتي کاروي چې ځانگړې بسکالا او خلا ورکوي. دا ډول خولی، د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هم گڼول کېږي.

هغه خولۍ چې په باميان، غزني، ارزگان، سمنگان او درهٔ صوف کي گڼل کېږي، د گل دوزۍ له مخي د فارياب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خولپو سره ورته والي لري.

هغه زربافت دوزي خولۍ چې د زري تار څخه گڼل کېږي دوردگو په ولايت کي دود لري چې د زرتاري خولپو په نوم يادېږي.

د – لورنگۍ.

لورنگۍ ته دستار، پټکۍ، پگړۍ، سله، لنگرته او عصامه هم وايي. لورنگۍ د نارينه وو د سر لپاره ده چې له خانگړي خولۍ سره يې پر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولايتونو کي د دې په سرکول رواج لري. د پکتيا، پکتیکا، خوست، قندهار، مزار شريف، ميدان وردگ، د غزني مقر، کپواز او نورو ډيرو ولايتونو کي خلک لسوی او ډول

ډول دستارونه په سر تړي او د هرې سيمي د خلکو دستارونه يوله بل څخه يو څه توپير لري. پخوا به د دستار د سان يا ململ د سپين ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لورنگۍ په نوم يو ډول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴-۵) متره اوږدوالی او د (۵۰-۶۰) سانتي متره پلوالی لري.

د لرنگۍ ټوکر، ورین، تارین، سبلین، وربینمین او یا د دې ټولو څخه ګډ وي. زموږ د هېواد دینسي عالمان او روحانیون سپین یا تور دستار تری او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنگونه غوره کوي.

لورنگۍ زموږ د خلکو لرغوني لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کورنکي، محصلان او د دولت کارمندان یې، په ښوونځیو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به د اشرفو کورنیو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کلیو کې یې رواج کم و. اوس یې په کلیو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پېغلې اغوستي. ښځې او نجونې یې په رسمي دولسي ادارو، مدارسو او د عالي تحصیلاتو په مؤسساتو کې ډېرې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای یې څادر ټیټکری (پورنی) په سر کوي او داسلامي حجاب رعایت هم پکې په ښه توګه کیدای شي.

څادري د بهرنیو نفیسو او قیمتي ټوکرانو څخه په آبی، لاجوردی، ماشی، فولادی، سپینو او داسې نورو رنگونو کې جوړېږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (پټوي). څادري د سر په برخه کې ځانګړې، بڅېجې او ګلدوزي شوي خولۍ لري. د څادري هغه برخه چې د سترګو د پاسه رالوېږي، جالی‌داره وي چې له هغې څخه لاره یا نور شیان ولیدلای شي.

و- څادر، ټیټکری (څوروی)

ټیټکری د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکې دی چې په زیاتو آسیایي او اسلامي هېوادونو کې یې ښځې او نجونه په کور، بهر، مدارس، د لوړو زده‌کړو په تحصیلي مؤسساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.

څوروی د رنگ، د ټوکر د څرنگوالي او اندازې له مخې، بیلابیل ډولونه لري. د څوروی یا ټیټکري تجملې ډول چې د هغه ټوکر هم زیات او لري وي، ګلدوزي کېږي چې ښځې او نجونې یې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحالیو په ورځو کې په سر کوي.

ټيکري د ساده مامل، بسکلي ورېښمين؛ همدا رنگه د سپين، تور او رنگه گاجونو په ډول هم جوړېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

سټر	پرده، حجاب
روحانيون	مذهبي لارښوونکي
معروف	مشهور - معلوم
نوار	فيته

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د بسرونکي په لارښوونه په ډوله بيزه توگه د خپلي سيمي او ولايت د جامو د بسکلا او ډولونو په هکله معلومات وليکي او نوروته دې ولولي.
- پوښتي
- قره قلي خولې، پکول، ټوټي، کندهاري-خولې، زري خولې، اوزبکي خولې، هزاره گي خولې، خاخي او ننگه هاري-خولې، کوم ډول خولې دي.
- ستاسې په نظر که چيرته د خادري- په شکل او د گڼولو په طريقه کې بدلون راوړل شي ښه به وي او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه خوځند کړئ.
- کورني- دنلده
- زده کوونکي دې د خپل کور او خپلوانو، څخه د سټي کاليو لست برابو کړي او ټولگي ته دې راورېي.

څپلۍ او پايزارونه

لکه څنگه چې وايي: «ستاسې پښې ستاسې دويم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتاري)

زموږ د گران هيراد خلک له پخوا څخه د څرمي پای افرازونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملي څخه يو ډول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ډبل تلۍ لري چې د جرايو او پاپتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توگه پښې له پخني، گرمۍ او همدارنگه د تېرو، لرگيو، اغزيو او د ضروري شسيانو له ټکرونو او ليکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزگران چې له سهار څخه تر ماښامه پورې کار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د خپلو وزو او مېرو د رمو پسي روان وي، وتاري د هغوی ډېر ښه پای افراز دی.

موکي

موکي هم د غواڼي، وزو او د گڼو (مېرو) له څرمي څخه گڼي. د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډ وي او بندونه نه لري او کله کله يې د ښکلا او سينگار لپاره په ساقونو کې گلان او څړنلي گڼي.

څپلۍ

څپلۍ، زموږ د هيراد د تودو سيمو د خلکو پاپوشونه دي. د دې تلې له ډولې څرمي او رېر څخه جوړېږي، پاستي پر څه پسي له

نازکي (نرمي) څرمي څخه او د تلې په ډواړو خواړو پورې داسې گڼي چې هم د گوتو او هم د پښې د پوړنډې خواړي خلاصی وي چې پښې د گرمۍ او خولو احساس ونه کړي.

په دوو تسمو او يوه سگک (غړی) باندې د پښې بل اړخ ته تول کېږي.

د پکيا او خوښت په ولايتونو کې چې د موزو څخه د تپو کړۍ او نور سامان اوبدللو صنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د موزو څپلۍ هم جوړوي چې بې وزله خلک بې ډير کاروي، خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پښو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و. موزي زياتره د غرخه او نورو څارويو له څرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزي ډېرې نرمې او دوام داره وي او چاپ اندازان يې په پښو کوي. هغه موزي چې د مصنوعي څرمني څخه جوړېږي، د هغو څښي ډولونه دننه منځ کې پټ لري چې پټ لرونکي ډول يې بڼڅي ډېر خوښوي.

مسحې

مسحې تقريباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مگر د موزي په شان کړۍ نه لري. مسحې د جرابو، پايټاوو او له کلو شو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زياتو لويو ښارونو کې يې له پخوا څخه عالمان، روحانيون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحې يو ډول دی چې لنډو ساقونه لري او د نارينه وو د ژمي پاي افزار دي. د جوراڼو، نفيسو پايټاوو او د کلو شو سره په پښو کېږي.

پښي (پيزار)

پښي له عادي څرخنو څخه جوړېږي. د مخي پاسۍ برخه کې د تسمې نړۍ څوکه د چسړگ د فرقي په ډول پورته راځي شوي وي او د پوښې په برخه کې يې هم يوه اوچته تسمه د نيزلو

او پښو کولو لپاره گڼلې وي. د پټو تجملي او ښکلې ډولونه هم شته چې د هغې څرخمن ښکلې گلوزي کوي. د نارينه وو پښي په معمولي توگه ساده او کلکې وي او ښځينه پښي ښکلې، نازکې او گلداره وي. هغه پښي چې په خپلډولکي سنډوي او زري تار سره گلوزي شوي وي، هغې ته زري پښي وايي.

کړاوي

دا لرغونې پاچا افراز ترکان له لرگي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره يوه تسمه کلکوي. کړاوي د اوداسه لپاره ښه پای افراز دی او اوس يې په حمامونو کې ډېرې کاروي.

لرگين بوټان

د بدخشان په دروازو ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له گڼلې څخه د بوټانو غوښلې پای افرازونه جوړوي چې له جوړابو او چمبو سو سره يې په پښو کوي. دا بوټان ډير کلک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

بوټان

خرنگه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه څرمن ډبره پېدا کېدله، نو په همدې لحاظ په ډېرو سيمو کې د بوټانو گڼل له پخوا څخه دود درلود. په بېارونو کې بېلا بېلې رستي وې چې د نارينه وو، ښځو او ماشومانو له پاره يې بوټان گڼل.

د کابل په بېار کې د بوټ گڼلو مشهوره راسته په "ځيابان" کې واقع وه. همدارنگه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په بېار کې ډبره مشهوره وه.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دور ډلو ورېشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پټاي افزارونو صحې او اقتصادي زيانونه او دويمه ډله دې د وطني پاي افزارونو صحې او اقتصادي گټې وليکي او په ټولگي کې دې وروايي.

پوښتي

- ستاسې په نظر که له وطني څرمني څخه يو ټونه جوړ شي، ښه به وي او که له بهرنيو؟
- که د وطني پاي افزارونو جوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کيفيت ته د خلکو د خوښي او ذوق سره سم بدلون ورکو شي؛ څومره گټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هغه پاي افزارونه چې په کليو، بيارونو او ولايتونو کې يې خلک په پېښو کوي، د هغوی لستونه برابر کوي او له خانه سره دې ټولگي ته را وړي او ودې وايي چې له هغوی څخه کوم يو وطني پاي افزارونه دي.

د ظوروم څېړنې لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وږينو، نخي، وړبنمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامې يې پخپله جوړولې. وړی، پنبه او وړبنم به بنځو او نجونو وريشل او بيا به خلکو په لاسي کار گاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په گران هيواد کې کارول کېږي لکه چين، جاپک، چکمن، قاقمه، گوپيچه، کميس او پرتوگ، واسکټ، پوستين، خادري، خادري، پټکي او لونگي، پټو، پکول، خولي، قره قلبي، گلدوزي شوي خولي، د زري تار لرونکي خولي او داسې نور.

چين: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستونې، بېلکې، پخن، مخ او استر لري او د مخ او استرنځ يې ورته د مالو چو څخه وکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جاپک: يې پختي سپکه چپه او د اوږي د گرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چين په ډول ده. مگر د چکمن ټوکر د يو ډول ميرو د پستو وږيو څخه چې د ((گاديک)) په نوم يادېږي او د غزگاوه وېنښانو څخه چې ډېر پاسته دي اوږدل کېږي. پټو يا خادري داسې جامه ده چې لستونې، پخن، او پاڅې نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وږين تاري يا سنډي ټوکر څخه په ډېره بېلکې بڼه جوړېږي. واسکټ يې لستونې نيم تته يې جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليو کې دود دی.

پوستين د پسونو، د گيلډو، سنجاب، خفک او د سمور پوستکي څخه جوړوي، چې د ژمي توده جامه ده د چين په ډول اوږده لستونې بېلکې غاړه او لمن لري.

افغاني گند هم يوه دوديزه او د بېلکې گل گنډه شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خو شحالې، او ملي ورځو کې اغوندي.

لنگي: د نارينه وو د سر سرېوښ دی چې د ځانگړې خولي سره يې په سر تړي، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

خادري د بنځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو بنځو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

خپلې، چمبوس، موکي، چپلې او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمنې، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمې شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

پنځم څپرکی

تفریحي او سیمه یيزې لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه یيزو لوبو په دوديزو ارزښتونو لکه سانگه وهل، وزلوبه، د ځوانانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ د هېواد په هر گوټ کې دود دي پوهېږي. زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه یيزو لوبو ډولونه وپېژني. آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کوونکي دې له هغې څخه د گټې اخیستلو طریقه زده کړي، او په دې باندې دې وپوهېږي چې آس ته د سورلی او د پیتي دلیردولو سرسیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي. زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانگه وهلو او وزلوبی ته د یوې افغاني ملي لوبې په توگه نړیواله بڼه ورکړي.

سانگه وهل

سانگه وهل (نيزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟
سانگه وهل ډېره پخوانۍ او پسه
زړه پورې لوبه ده چې زموږ د گران
هيواد په سويلي سيمو؛ لکه: غزني،
پکيا، لوگر او پکتیکا کې ډېره کېږي.
سانگه وهل د دې خلکو دوديزه لوبه ده.
کوم آسونه چې د سانگي وهلو لوبې ته
روزل کېږي، دوزيرستان له سيمي څخه
بې راولي، چې هغو ته وزيرې آسونه وايي.
دا آسونه اوچته غاړه، تيز او نازکه
خورونه، مناسب اندام، مشکي، کړنگ،
کمپند، سُرخون، اَبَرش، سسمند،
قره کهړ او داسې نور رنگونه لري. نيزه
بازان هغه سمند آسونه چې تور څنگونه او دهغه له پاسه سپين رنگ او په تندي کې سپين خال
ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زينو نو او خلونو، په ورښمستيو
خولدي لرونکو دستمالونو او پالوښتونو سره چې په هغې کې کوچني هندارې لگېدلې وي،
سنگاروي.
نيزه تيره نوک (څوکه) لري او د اوسپني يا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو يا درې
مترو د بانس لوبې په سر کې بې کلکوي. د نيزې د لوبې اوډوالی زياتره د نيزه باز په خوښه
وي.
نيزه بازي د اخرونو په ورځو، د نورو په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشحالو پسه نورو
مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د نندارې او سيل لپاره د نيزه بازي ډگر ته په ډېره
مينه ورځي.

د سانگي و هلو د لوبي طريقه

له مشرانو څخه يوتن په خپل څادر کې د لرگي نيم متره مورې راوړي او د سيالی د وگړ په منځ کې يې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهې او بيا هر نيزه باز په خپل آس باندي سپور په نني لاس کې يې نيزه او په کېن لاس کې يې د خپل آس قيزه (واگي) نيولي وي ، په خپل وار سره د لوبي وگړ ته ورځي او د مورې د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لوري ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچې چې د مورزو په خوا کې تيار ولاړ وي، د سواره او د آس د تهيح او مستي په خاطر د ډول آواز تيزوي او نندارچيان چې د سواره د مېلې په لور دواړو خواو ته په کنارونو کې ولاړ وي، د هغه د بسري لپاره لاسونه پر کوي. نيزه وهونکي خپل ځان له نيزې سره د مورې په خوا را تښتوي او د نيزې څوکه په زور سره په مورې کې ور نښاسي او هغه په ډېر مهارت او تيزۍ سره له ځمکې څخه راباسي.

د نيزه بازانو له گډون کوونکو څخه هر يو په خپل وار سره دا فعاليت سرته رسوي. هر چا چې ډېر بري لاس ته راوړل دولې دويم پړاو ته لاره پيدا کوي.

د نيزه بازي دويم پړاو

يو ځل بيا يو څو دانې مورې په ځمکه کې ټکوهې او بايد چې اتل نيزه باز دا ټول مورې د آس په يوه منډه يو په بل پسې د نيزې په واسطه له ځمکې څخه راباسي او اوجت يې کړي. کله چې په دې کار هم بريالی شو، بيا يو دسمال د تنگۍ لښتې په سر کې بندوي يا د نضوارو قطي چې کوچنۍ آيينه لري، اتل نيزه باز ته يې نيسي چې دا شیان هم د آس د ځفاستي په حالت کې د خپلې نيزې په څوکې را اوجت کړي او دا ټول حرکونه بايد په زيات سرعت سره ورسېږي. دا عمل څو واره تکرارېږي.

د سیالی سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نیسي او بیا پای ته رسېږي. د سیالی د پایښي خوشحالي د ټوپکو په جړو او ملي اتیونسو سره بدرگه کېږي. د مسابقې د اټل او ټولو نیزه بازانو لپاره بیل انعامونه لکه: نغدې روغې، پسه، نوې جامې، لونگې، چینسه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اټل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیات وي. همدا شان پسه حاللوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولجې خپل انعام ته نغدې پیسې اخلي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازی د آس ځانگړتیاوې ولیکي او په ټولگي کې وپلولي.

پوښتني

- د نیزه بازی په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازی زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازی د اجرا کولو طریقه تشریح کوئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازی لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرگند کوئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازی په هکله معلومات راټول او په راټلونکي درسي ساعت کې دې څوخته خپلو ټولگيوالو ته وپلوي.

آس

- آس څه ډول څاروی دی؟

آس زورور، مقاوم او قوي هیکله څاروی دی چي په يقيني توگه په پخو انبو وختونو کي وحشي و، بيا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه پسه بار وړلو، سورلي، او ان په جگړو کي کار اخيستل کېږي. په پخوا زمانو کي هم لکه د نن په شان د جگړو ډگرونو ته د وسلو او جنگي سامانونو د لېږدولو او د دې خدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخيستل کېده.

آس د هغه د بدني جوړښت او کار اخيستلو له نظره په درې ډوله دی:
الف - د وزلوبې آس ،
ب - پيگه آس ،
ج - يابو.

د آسونو د روزونکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنسيت څخه د ځينو ځانگړيو رنگونو لرونکي آسونه په طبيعي توگه د نورو رنگونو پر آسونو باندې نښکني لري، لکه: جيران (Jeran) آس.

له دې سره سره د وزلوبې ښه آس هغه آس دی چې اوچته ونه او اوردې پښتې ولسرې او د خلوروارو پښتو په منځ کې ساحه یې پراخه، سر، غاړه، دواړه اوزبې او د بدن مخکښې برخه یې

د وروستۍ برخې په نسبت اوچته، با حجمه او په اصطلاح (شیرپیش) ډوله وي. د آس غاړه راوتلې (اوردۀ) ملا نسبتاً لنډه، خنګرې (سمان) یې د یابو آسونو د خنګرو په نسبت ظریف، د خټ (پال) او د لکۍ وپښتان(لومي) یې لږ کمې او تنګ تری په اصطلاح کې (تک پال، تک سم او تک دم) وي. که چیرته (سپین تمدی او خلور سپین سمان) ولرې، ډېر ښه آس گڼل کېږي. په خانګرې توګه که دغه ښې په جیرن آس کې وي، د وزلوبې لپاره ډېر غوره او مناسب آس دی.

خرنګه چې آس یو ښکلې خاړوی دی، نو له دې امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره ښکلې او نامتو آسونه د طلايي برافرنو (ګاڼو) سره ساتل، په جشونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمایشونو کې به یې استعمالول.

زموږ د ګران هېواد په شمالي ولایتونو کې خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغې څخه یې په بار وړلو، سورلۍ او د وزلوبې لپاره ګڼه اخیستي ده. د وزلوبې لرغونې لوبه د دې ولایتونو په خلکو کې تل دود وه. د لویو، قوی هیکلو او مساهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکش پهلوان، حفیظ پهلوان، پهلوان خدایي او داسې

نور په سلګونو مشهور نومونه اوس هم د شمال د خلکو په ذهنونو کې شتون لري.

ب- پيگه آس
پيگه آس نسبتاً کوچنۍ او ګوندۍ وي. سپور د سیالۍ په وخت کې د خپل آس په لورڅه او برېنده شاپرته له زین او خل (سیرپوړي، زموږ د هېواد

په شمالي سيمو کې خلك د نوي كال په دوديزه مېله، ودونو او د جشنونو په خوشحاليو كې پيگه آس ځغلوې.

ج- يابو

دا آس د قورۍ جسم لرونكې دى. د دې سر، وروستۍ برخه، پټې، ورنونه او سسمان ډېر او مضبوط دي.

څښ (يال) او لكۍ يې د وېښتانو (لومو) څخه ډك وي. ډېر ځغليدونكې او گړندۍ نه دى. يابو د باروړلو، كراچۍ او د گاډۍ په كښولو كې كارول كېږي.

د رنگ له مخې د آس ډولونه

د رنگ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جېرن، قول، سمند، بوز، سرخون، تورورغ، مُشكې كَمبډ، اَبَرش (گل بادام)، برگ (ابلق)، گل گر، قره كهر، كو كلان، او داسې نور.

۱- جېرن: د جېرن آس رنگ سور زېر ته نژدې دى. دغه رنگ د سمند او تورورغ ترمېخ دى. هغه جېرن چې په تندي باندي سپين خال ولري، هغې ته "جېرنند بورزاق" وايي.

د خلكو په گومان جېرن اصيل آس دى.

۲- قيزيل: قيزيل آس سور رنگ نه لري؛ بلکې يو ډول خاص سپينوالى لري. ۳- سمند: دغه آس زېر رنگ لري.

۴- بوز: سپين آس ته بوز وايي او چې په سپين رنگ كې د وېښتانو په منځ كې هسېخ تور وېښته نه وي، د شير بوز په نوم يې يادوي.

۵- سُرخون: سرخون سپين دی مگر تور وينبان هم لري. په خانگري توگه په غاره او پښو کې بې د سپينو په نسبت تور وينبان ډېر وي.

۶- توروغ: د توروغ رنگ سور دی.

۷- مُشکي: د مشکي آس رنگ ټول تک تور وي.

۸- کُميد: هغه آس چې د هغې رنگ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکې رنگ يې د سور او تور په منځ کې وي.

۹- اَبَرش: هغه آس دی چې په هغې کې ټول رنگونه موجود وي.

۱۰- ابلق: دا آس تور او سپين يا سور او سپين رنگونه لري.

۱۱- گل گر: هغه سرخون چې سپين رنگ او خرمالي وينبان ولري.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دي په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دي د دريو ډولو آسونو خانگرتياوي په خپلو کتابچو کې وليکي او د هرې ډلې مشر دي، هغه د ټولگي په مخ کې ولولي.

پوښتي

- تاسي څو ډوله آسونه پيژنئ؟

- د وزلوبې آسونه کومې نښگي او خانگرتياوي لري؟

- له آس څخه په کومو چارو کې کار اخيستل کېږي؟

کورنۍ دنده

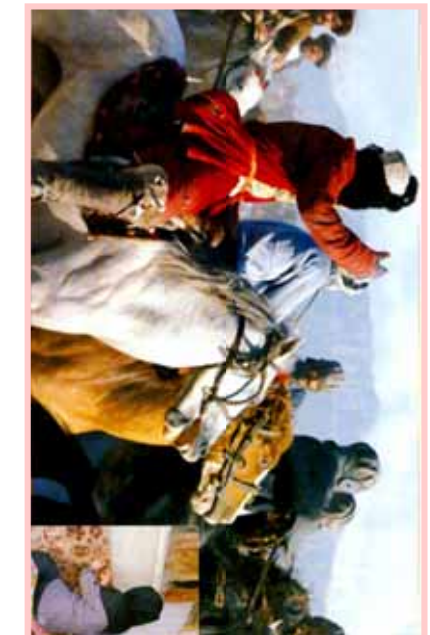
- زده کورنکي دي د خپلانو، د کلي او د سيمې له خلکو څخه د آس په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دي وليکي.

وزلوبه

- وزلوبه څه چول لوبه ده؟

په وزلوبه کې اړوند توکي

وزلوبه زموږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده او د خلکو د اتلولي او شهامت نښه ده. چې په دې لوبه کې دخپل توکي دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آسونه، د آس سمان آلات. دا عناصر هر يو پر لوبه باندي اغيزه لري چې له جزياتو سره لوستل کېږي.

تسمه، جلدوق، نعل، دواله او داسي نور.

د چاپ اندازانو جامي

د خاوريو له پوستکو څخه جوړشوی پکول، له پومبي څخه ډکه شوي گويچه، پلون، موزي، پاپاوي او کمر بند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړي ډول روزل کېږي. د آس روزونکي ته (مير اخور) يا (سایس-sayis) وايي. سايس د بزکشي آس په پسرلي او دولي کې له وښو څخه په ډکو چمبونو او خرځاپونو کې پيايي. د مني په موسم کې يې په کمند (جای بند) کوي، ورشي، وچ واښه او رشقه ورکوي. هره ورځ آس خرخره کوي او خاورې او گډونه يې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوږو او صابون مينځي او دوه درې مياشتي ورته ورشي، واښه او اوبه يوځاي ورکوي، آس په دې طريقه روزي او وزلوبې ته يې چمتو کوي.

د وزلوبې آس خانگړتياوې

د وزلوبې آس غښتلی، قوي هيكله، مقاوم او تيزوي. که د آسونو د لوبې ډلې (قوره) په منځ کې آس احساس وکړي چې پر انسان يې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې ور څخه اړوي او پر هغه يې نه ږدي.

کله چې آس وگوري چې سپاره يې خوسي راپورته کړ، نو په تيزۍ سره د آسونو د قورې لسه مینځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سيمو ځوانان او تنکي ځوانان د ځوانۍ له لومړيو ورځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلوبې مشق او تمرين کوي.

د وزلوبې موسم

وزلوبه له ډېرو پخوا زمانو راهيسې تر نن ورځې پورې زموږ د هېواد په شمالي سيمو کې دود ده. دا لوبه د نوي کال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، ماشومانو په ستنولو، اخترونو او په نورو ملي ورځو کې سرته رسېږي.

د وزلوبې ډگر بايد هوار، بې تېرو او بې خنلونو وي. يو کلن يا دوه کلن خوسي حال لوي او هغه په لوبه کې کښيږي. پخوا به ورغومی يا وزه استعمالېدله؛ ځکه ورته وزلوبه ويل کېږي. وزلوبه په دوو ډولو سرته رسېږي:

- يو ډول يې پخـوانـي.
- (دوديزه) لوبه ده. بل ډول يې هغه ده چې په پخوانۍ لوبه کې يو څه بدلونونه راوړل شوي دي.

الف - د عنعنوي وزلوبي طریقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانګي، سيمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مينې سره د لوبې ډګرته چې مخکې ټاکل شوي ځای وي، ورغولېږي. په معمولي توګه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زيات په يوه لوبه کې ګډون کوي او په زرګونو خلک يې نندارې ته راځي. يو يا دوه کلن خوځي حلالوي. ګډه يې نشوي او د ډګر د برداشت (جګولو) په دايره کې يې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په يوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبي ته (توده بړا) وايي. يعنې هر پهلوان چې خوځي د آسونوله (تودي) څخه بيرون کوي، هغه د لوبې ګټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پيل

کله چې خوځي لومړی ځل په دايره کې وغورځول شي؛ نو چاپ اندازان يې له څنډه پر خوځي حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوځي ته ورسوي، تپت شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

يو بل په څنګ (برغۀ) وهل، بې باکه برغلونه او د قوی آسونو ګوزارونه اوتکرونه، د رسمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پيل کېږي؛ لکه د شاعر په وينا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد - بر آرنه از سنگ يولاد، گرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لوبه ګډه ګوډه کې زور کوي او دايرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روغ، دپياوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پرمېي سره ډوک شوی شلوار، ګوپيچه او په کلکو مضبوط موزو باندې ملبس وي.

دغه له قوت څخه ډوک کورنښو نه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره څوک خوځي له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کورنښونو او هلو ځلو څخه وروسته له پياوړي چاپ اندازانو څخه يو کس له خپل غښتلي آس سره خوځي له ځمکې څخه پورته کوي او د آسونو له تودي څخه يې د باندې وړي. کله چې د ميدان حکم هغه ومني نو د لوبې د يو دور ګټونکی ګڼل کېږي. په دې وخت کې يو تن غږ کورنګی (جارچي) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډګر کې اعلانوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسی وايي. د آس خاوند او ځينی نور خلک هغه ته سالم (پيسي)، چينه، لونګي او نور

شيان د انعام په ډول) وركوي. دا لوبه تر مازيگړه پورې دوام كوي. مازيگړ د ميدان حكم (آخر او غلاغ) اعلا توي. يعنې هر چاب انداز چې په وروستي ځل كې خوسې د تودې له منځه ييرون ته انتقال كړ نو هغه د نن ورځې د سيالۍ گټونكي گڼل كېږي او لوبه پاى ته رسېږي.

ب - د وزلوبې اصلاح شوي ډول

په دې ډول وزلوبه كې چاب اندازان د سيمې پر بنډ سره دوه لوبېلي جوړوي او لوبه كوي. په پراخه او هوار ميدان كې دوه دايرې چې يوه د برداشت دايره او بله دد بيلگې په توگه پينځلس سپاره له يوې لوبېلي څخه او پينځلس سپاره له بلې لوبېلي څخه ټاكل كېږي. حلال (غورځولو) دايره ده په تخميني توگه د پينځوسو مترو په واټن ټاكل كېږي او تقريباً د پينځوسو مترو په واټن يو بيرغ په ځمكه كې دروي.

خوسې د برداشت په دايره كې غورځوي. د دواړو لوبولو سپاره د برداشت له دايرې څخه څو مترو لري يو بل ته مخامخ درېږي. د ميدان د حكم په اشاره د دواړو لوبولو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي يرغل كوي او هره لوبوله هڅه كوي چې خوسې له ځمكې څخه پورته كړي. څرنگه چې په دې لوبه كې د چاب اندازانو شمېر ډېر زيات نه دى او تيمونه هم دوه دي، نو له چاب اندازانو څخه يو تن ژر خوسې له ځمكې څخه پورته كوي او د بيرغ په لوري منډه وهي؛ چې له بيرغ څخه دوره وکړي او بيا يې د حلال دايرې ته ورسوي او د خپل نيم لپاره د امتياز نومره واخلي.

طبعاً په دې لوبه كې د سيالې لوبېلي له سپرو څخه يو كس (بانېش) كوي. يعنې (د آس په شا باندې په يوه اړخ سره ځملي) او خوسې له يوې بلې پښې څخه را نيسي او په ټول قوت سره خوسې له مقابل چاب انداز څخه د راشو كولو او راټولو په مقصد كښ كوي. داسې قوت چې د منډې په لوبه كې آسونه كله يو له بل څخه لري شي او كله بيا بېرته په زور يو له بل سره لگېږي.

د امتياز نومه اخیستل

له دروړ حالتونو څخه بهر نه وي. يا به يو چاپ انداز په يو اڅي يا به دوه چاپ اندازان په گډه سره خوښي ته له بيرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دايرې ته يې رسوي او امتياز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټيم له غړو سره مرسته کوي. آس يې په قهچين وهي. هغه له قيرو څخه رايښي او له خپل ټيم سره په لسگونو ډوله مرسته کوي او همدا رنگه خپل آس د مخالف ټيم د آسونو مخې ته دروي او کوبښن کوي چې د مخالف ټيم د بري مخنيوی وکړي.

د دې وزلوبې ښکته او ځانگړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آسونو او هم چاپ اندازانو ته تکليف او زحمت کم رسېږي. د لياقت او وړتيا د ښودلو فرصت هر چاپ انداز او هر آس ته زيات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرگندېږي. د هر ټيم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخیستلو او مرستو زمينې برابرېږي. په عامه توگه وزلوبه يو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړ کې د پهلوانانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زيانونه او تکليفونه رسېږي. کله کله يو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. يا د مېلې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زيات تکليفونه رامېنځه کوي او ان د مرگ او مړينې ليکه هغوي تهديدوي.

له دې سره سره بيا هم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زيانونه او نيمگړتياوې هم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لگښت لري.

- په وزلوبه کې د خوښکې کښول چې حلال او د خوړلو شی دي سم کار نه دي. که د خوښکې پر ځای له څرمن او رڼو يا بل کوم شی څخه د خوښکې په څېر يو جسم جوړ شي او په وزلوبه کې ترې کار واخيستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې گټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ اندازانو او آسونو ته د زيانونو درسيډو مخنيوی وشي او هسې قواعد او قوانين منځ ته راوړل شي چې د هغې زيانونه راکم شي نو بيا به ديو ملي ورزش په توگه په نړيواله کچه وپېژندل شي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کورنکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړيوال کېدو لپاره خپل افکار او نظريات وليکي.

پوښتي

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پيگه آس او يابو يو له بل سره څه توپيرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوي لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کورنکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترگو ليدلي يا د خپلوانو له تجربې څخه يو څه معلومات وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولگي ته راوړي او ودې لولي.

سيمه نيزې لوبې او کاغذپران

- سيمه نيزې لوبې څه ډول لوبې دي؟
سيمه نيزې لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډېره اغېزه او ارزښت لري. سيمه نيزې لوبې ډېر ډولونه لري چې مور د لڼه دوه په زړه پورې لوبې تاسوته در پېژنو چې د بوبو گل چې؟ او کاغذ پران په نومونو يادېږي.

يو! يو! گل چې؟

- د گېرون کورنکو شمېر - ۶ - ۸ کسه
- پسرلی
- د لوبې وخت
- د هلکانو عمر - د ۸ - ۱۲ کلنۍ.
- د لوبې وسيله - يوه لوبگۍ.

د پسرلی په موسم کې چې هوا معتدله وي،
هلکان د لوبو په ميدان کې راغونډېږي او
څېرې سره کوي چې: (يو! يو! گل چې؟)
لوبه وکړي. دا لوبه يو مير لري او په يوه
ډله کې ترسره کېږي.

د لوبې کولو طريقه

لوبنگي. د روسي په ډول تاووي او په يوه سري کې ورته د بادرننگ غونډی غوښته اچوي. مير تاو شوی لوبنگي. (ډبلې) په لاس کې نيولې او پر يوه غونډۍ باندې کښيښي او غوښته شوي برخه خپلې پوزي ته تړدې کوي، گڼې چې ددې په بويولو يې له گالانو څخه د يوه گل عطر حس کړي دی. هلاکان يې مخي ته درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

يو! يو! گل چه؟ (د کوم گل بوی؟) مير په دواړو لاسونو باندې په خپل نظر کې د نيول شوي گل اندازه په تخميني بڼه تمثیلي او وايي: (دومره گل).

هلاکان بيا پوښتنه کوي: ((باخي می؟)) يعني دغه گل په باغونو کې شين کېږي يا په غرونو کې؟، دمثال په توگه مير ځواب ورکوي: ((باخي)) يعني غرنۍ.

هلاکان بياهم د مير په نظر کې نيولی گل د پيژندلو او پيدا کولو لپاره يې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

يوگن؟ گل قره قاش؟ گل جوخاشيم؟ گل نوروزي؟ گروب؟ تاران؟ ابري؟ او داسې نور ...

هلاکان هريو له مير څخه د گالانو د نومونو پوښتنه کوي او له ډيرو پوښتنو څخه وروسته، د مثال په توگه يو هلاک چې پوښتنه وکړي: گروب؟ ناڅایي مير وايي: (ده! ده سر گروب) (يعني

سسم دي
ورویل) او
هغه. ډبلې.
ته ورکوي.
هغه هلاک
چې اوس
گويا
(بیکاري)
دی، ډبلې
نيسي او له
خپل سر

څخه بلې يې گرده راتاووي او د ډگر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندې يرغل کوي او په ډبلې باندې يې وهي.

لوربغاري په مستي، او خدا گانو سره منډې وهي، تښتي او په احتياط سره خاڼونه د ډېلي له گزارونو څخه لرې ساتي، خو په عين وخت کې هڅه کوي چې ښکاري راوښي.

لوربه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقيقې د هلاکانو په منډو، ټوپونو او خداگانو سره دوام کوي او په آخر کې ښکاري نښل کېږي او هغه په ځمکه باندې اچوي. سترگې يې پټوي. يو هلاک ډېلي، بل د هغه خولې، اخلې او په يوه پټ ځای کې يې ږدي او نور هلاکان، ښکاري په پټو سترگو د مير حضور ته رارلي.

مير پوښتنه کوي: «چيرته تللي وي؟» هلاک وايي: "ښکار آښه منښه" مير بيا پوښتنه کوي: "خو دي ووهل؟" ښکاري د وهل شور ډېليو شمير وايي. که ځواب سم وي، باک نشته او که ځواب سم نه وي ټول په يوه آواز وايي: "يوه گناه" (څرنگه چې ټول په دې منډو تړو کې د ښکاري گزارونه شميرلي وو او دوی ته معلوم دی). مير بيا پوښتنه کوي: «ته چا ځملاولي؟» ښکاري د هغه کس په لورې چې دا يې ځملولی و په طنز او ټوکي سره اشاره کوي او وايي چې: "دغه هلاک" خولې، چا راوره؟ دي هلاک، ډېلي له چاسره ده؟ خولې له چاسره ده؟ دا پوښتنې مير له ښکاري څخه کوي. طبعاً ښکاري ځينو پوښتنو ته سم ځوابونه وايي او په ځينو ځوابونو کې تېروتنه کوي.

د ښکاري گناهونه د هغه د ليکا ځوابونو په اندازه ټاکل کېږي.

په پای کې ډېلي، چې يې په هرځای کې پټه کېږي وه، راورې. مير د ښکاري د گساوونو (ليکاگانو) په شمير په ډېلي باندې ښکاري په اوږه وهي. (اښه دغه وهل د تفنن او تفريح په غرض دي نه دا ذويت او تکليف ورکولو په مقصد) په دې ډول د لورې يوه دوره پای ته رسېږي. دا لوربه څو وارې د هلاکانو په مستي، منډو، خداگانو، ټوپونو او ځينونو سره يوښم يا دوه ساعته دوام کوي او کله چې ستومانه شول، لوربه پای ته رسېږي.

د پتنگ کاغذ پران (لوبه)

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟
 د کاغذ پران لوبه د کابل ښار او د هېواد پسه
 نورو ښارونو کې د ځوانانو او خلکو ترمنځ په
 دوديزه توگه له پخوا څخه رواج لري.
 ځوانان کاغذ پران د نازکو رنگه کاغذونو او د
 بانس له نږيو لرگيو څخه په ډول ډول شکلونو
 جوړوي چې هغې ته يوه پارچه، دوه، درې،
 څلور يا پنځه پارچه، کشميرې، واسکټې،
 کله گنجشکې، چشمک دار او نوشته دار وايي.
 د کاغذ پران جوړول هم خپل استادان يا کسبگر لري چې په ډول ډول شکلونو يې جوړوي او
 په د کانونو کې يې خرڅوي.

د کاغذ پران جتبول

د کاغذ پران د جنگو لوبه پيل شپان تر ځانگړو شرايطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توگه:
 د کاغذ پران او د هغه د شيشه وهل شوي تار او داسې نورو لپاره څو کسان د دوو
 لوبو کورونکو په منځ کې منځگړيتوب کوي. د تار جنسيت گوري چې درازه له يوې کارځانې
 څخه وي.

پيا يو کس د تار چرخه په لاس کي نيسي او بل کس کاغذ پراڼ الوزوي او په هوا کي نبي پسه مهارت د خپل سيال له کاغذ پراڼ سره په جنگ اچوي او دواړه لوبه کورونکي هريو هغه کوي چي لوبه وگټي.

په ټولگي کي فعاليت

- زده کورونکي دې په بيلا بيلو ډلو د بوبوگل چي؟ لوبه دلپسي د ورزش په ډگر کي ترسره کړي.

- زده کورونکي دې د کاغذ پراڼ لوبې په اړه خپل نظرونه ووايي.

پوښتي

- بوبوگل چي؟ څه ډول لوبه وه؟

- ستاسي پوښته له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورني دنده

- زده کورونکي دې هر يو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو لوبو پوښتي وکړي، په خپلو کتابچو کي دې ولېکي او ټولگي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

تفريحي او سيمه ييزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لويانو په ژوند کې ډير ارزښتونه لري.

لکه نيزه بازي چې ډيره لرغونې او په زړه پورې لوبه ده، زمور د هيواد په سويلي سيمو کې ډير دود لري او ددې خلکو د ځانگړو دودونو څخه ده.

نيزه باز په ځانگړي آس سپرېږي، نيزه په لاس کې نيسي د آس په څغولو سره هغه ميخ چې په لوبغالي کې پرڅمکه ټکو هل شوی دی د نيزې په څوکه يې دځمکې څخه پورته کوي او سيل کوونکي هغه تشويقوي او انعام او جايزه ورته ورکوي.

آس يو زورور، ښتلي، قوي او ښکلې حيوان دی چې د هغې څخه په بېټي وړلو، سورلي، وزلوبه او په نظامي موخو کې گټه اخيستل کېږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنگ له اړخه بيلا بيل ډولونه لري، چې د هغې ډولونه د رنگ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

چيرټ، قزبل، سمند، بوز، سرخوټ، توروخ، قره گهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخيستل کېږي. وزلوبه زمور د هيواد د شمالي سيمو د خلکو پخوانی او لرغونی ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهادت او قهرمانۍ ښکارندويه ده. دوز لوبې آسونه ښتلي، تنومند او هوبښار دي او په ځانگړي ډول روزل کېږي. وزلوبه په دوه ډوله ده يو پخوانی سټي ډول دی چې ډېر شمير سوار کاران وربکې گډون کوي او ځانته کوم تيمونه نلري. بل يې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سيمې په معيار وربکې دوه ډلې جوړوي او دسيالی په ترسره کولو پيل کوي او حلال شوی خوښی په سيالی کې کښوي، که چېرته د خوښي پرځای يوبل جسم چې خوښي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي. سيمه ييزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري. او دا لوبې بيلا بيل ډولونه لري لکه بوبوگل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوگل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په يوه ډوله کې لوبه کوي او يو ميرلري، ديوه گل په نوم د بوښتني په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کېږي، په ډېر شوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهيواد په نورو ښارونو کې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخواڅخه دود درلوده چې هغه به يې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرگيو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په خرڅ کې يې تارو کړي وي په هوا کې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره يې په جنگ اچوي.

شپږم څپرکی

مالداري، باغداری، ځنگلونه، درملې بوټي او مېلي

د دې څپر کې موڅپي

زده کوونکي پوهېږي چې زمونږ هيواد يو کرنيز هيواد دی. ددې برابره او مناسبه هوا د هيواد په ډېرو سيمو کې د ونو د بيلابيلو ډولونو او دضورو او اعلى ميوو د ودې او نمو سبب شوي ده.

زمونږ د هيواد ډېر خلک په کرنه، بڼوالۍ، د ځنگلونو په جوړولو، د شاتو مېچيو په روزلو، د ماهيانو روزلو، د غويانو او چرگانو په فارمونو کې مشغولتيا لري او ددې لارې څخه ډېرې گټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هيواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وگرځوي او د بڼوالۍ، د ځنگلونو جوړولو، د سيل ځايونو جوړولو او د ژوند د چاپيريال د ساتلو د پرمختگ مفکوره دې پيدا کړي.

زده کوونکي بايد پوهه شي چې ځنگلونه او د سيل ځايونه د زرگونو فرهنگي او تاريخي ميراثونو په څنگ کې د نړۍ د سيل گرۍ د صنعت د ودې او دنړۍ د سيلايانو د پام راگرځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زمونږ خلکو ته ډېرې زياتې گټې تر لاسه شي.

مالداري، باغداري او ځنگلونه

- تاسي د خپل هېواد د غوره مېرو ډولونه پيژنئ؟ نو موږ به يې واخلي.
- ښه او غوره انا، انگور، زردآلو، شفتالو، توت، مېه او غوره ناک د افغانستان په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د گران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنگه چې د گاو (مېرو) او وزو د خريدو لپاره پراخو ورشو گانو او خرځايونو ته اړتيا ده او دغه څاروي چې تل په دې کې خري؛ نو د ځمکو او ځنگلونو د وښو لرونکي پوښتن خوروي له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغشي چې دا څراگاري د ليکونکو سيالونو د بهېدو لامل هم گرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزگرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او گاو پر ځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکي اصلاح شوي غواوي وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقي او شوتلې وکړي او د هغوی د شيدو، غوښو، خرمنو او پوستکو څخه ښه گټه واخلي. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او مېرو ساتلو او پرولو ته آسانه او هم ډېر گټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هگيو لاس ته راوړلو لپاره د چرگانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرگان او کبان پکې روزي.

د باغونو او ځنگلونو شنه کول

له دې کبله چې زموږ گران هېواد یو غرنی هېواد دی، د کرنې ډېره بڼه ځمکه او مرطوبه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنگلونو په جوړولو او روزلو او ان د چایو د کرونډې لپاره؛ (لکه د کونونو په ولایت کې) ډېر بڼه شرایط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د نیالگيو نیالولو، د ونو روزلو او د ځنگلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتیجه ته رسېدلې دي چې د ونو او ځنگلونو د ساتنې او روزنې گټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېوه لرونکې وي او که بې مېوې، دا لاندې گټې لري:

د ونو او ځنگلونو گټې

الف - د هغو مېوې هم په خپله خوږې او هم بې خوږې او پېسې ترې لاس ته راوړي.
ب - زړې او وچې ونې پرې کوي او د سون د موادو په توگه ترې کار اخلي او د کار ځینې سامانونه ترې هم جوړوي.

ج - د ونو زېلی، (جوړې) په دښتو، غوښیو او غرونو کې د ځمکې د خوړوې ساتنه کوي او د زیاتو سیلابونو د بهېدلو او د ځمکو د ویتجاړیدو مخه نیسي.

د- دوزو پاني، لوگي او ناپاڪه هوا جذبي او د هوا ڪڪرتيا له ميڻه وري. د سيمي هوا او د ژوند چاڀير پال پاڪوي.

ه- د ونو له گالاتو او غوتيو ڇڻه د شاتو مڇي، خيل خوراڪ برابروي او شات(گين) تري، جوڙوي.

و- په دڀسو او غرونو کي د ونو او څنگلونو شتون د سمسورتيا او ښڪلا لامل گرځي ڇي هم د خلکو د روغتيا لپاره گهه لري او هم زمرد هيراد ته د نرپوالو سيلانيانو پام راگرځوي.

زمرد د هيراد خوره ميوې

زمرد د هيراد ٽولي سيمي د ميوه لرونڪو او ئي ميرو ونو د روزلو لپاره مناسب دي، مگر ڇڻي سيمي د ڇينو خانگرو ونو د ودي لپاره ډيري مساعدی دي، د مثال په توگه:

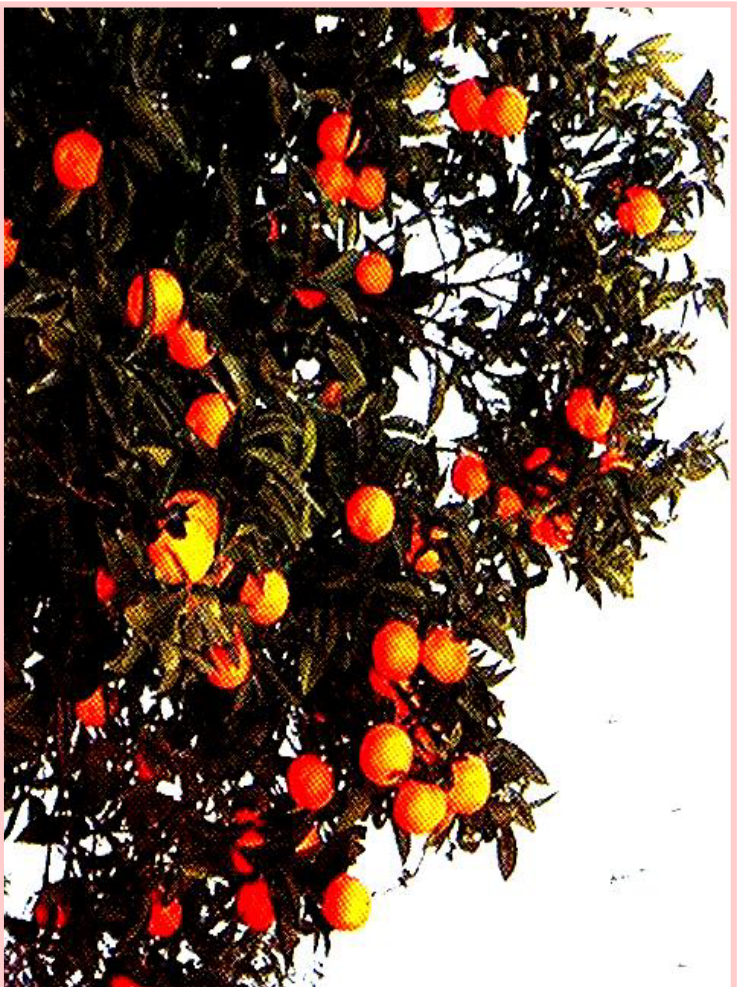
د زردآلو، شفتالو، ميو او د ناڪو وني په بدخشان، غزني، ميدان وردگ،

لوگر، فرخار، اندراب، ايڪ تاشقرخان او په چاه آب کي ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشقرخان ، ايڪ، نگاب، نجراب او قندهار کي. تور بي دانه خوره انگر په سان چارک، ميمه ، تگاو، قندهار، هرات او غزني کي؛ اعلا انار او د انگورو ډير ښه ډولنه په کندهار کي؛ د شلو څڻه زيات د اعلا انگورو ډولونه او نوري ميوې په هرات کي؛ په غزني او لوگر کي انگور او نوري ميوې؛ په غور بند، غزني، اروگان، تخار، ميدان وردگ، لوگر، او نورو خايونو کي. اميري زردآلو؛ د بسادامو مختلف ډولونه په پروان، استانف، کوهامن، گلدره، شکرده

او پنجشیر کې د انګرو مختلف ډولونه؛ توران او نوري مېوي شته. پسته او بادام د بادغيس، هرات، سمنگان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، میلان وردگ، پکنیا، پکنیکا، شینوارو، د کونړونو او نورستان په غرونو کې؛ کیو، مالیه، نارنج او زیتون په ننگرهار او د هغه په خواو شاګې؛ د جلفسوزو وڼې د پکنیکا، پکنیا، خوست، کونړ او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او ښه حاصل ورکوي.

د وڼو پښېځنې د غلو تر کولو

زموږ خلکو تجربې کوي او لېدلي يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نوري غلې دانې وکړي نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې پورې او ماله کړي. تخم او کود (سرو) پکې وشيږدي. کروندې خيشاوه کوي، خو خو واره اوبه ورکوي. دواپاشي يې وکړي، چې په څو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسېږي؛ بيا يې لو کړي او په درمند کې يې غوبل کړي، له ډبرو لگښتونو او زحمتونو څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خوراير هغه لگښتونه پوره کوي او له هغې څخه يې څه زياته گټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواري او ډېره گټه

که چېرته په ځمکه کې نياگي کنټرول شي، په دور يا دريو کلونو کې مېوړنه رسېږي او حاصل ورکوي؛ څنگه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غيږي او رېښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو رېښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم او رطوبت څخه چې د باران

او واورو له اوبو يې زېرمه کوي، جذبي يې او په هغو اوبو يې ميوه رسيري. په عادي ډول ونه له دور يا دريو څلو څخه زياتو اوبو کولو ته اړتيا نه لري؛ حال دا چې د څلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو يا شپږو وارونه زياتو اوبو کولو ته اړتيا لري.

د ونيو روزنه

که څه هم د ونيو روزنه او پالنه هم ډېره خوراي، لکه د ونيو خواوشا بېل وهل، د اضافي څانگو پيرې کول، دوا پاشي او نور کارونه خوراي؛ خو دا خوراي او لگښتونه په کروندو کې د غښمو او جوارو تر زيارونو ډېر کم دي او هم په همسلي کارونو سره کېدلای شي چې د ونو لاس ته راوړني ډيرې بڼې او زياتې شي.

وکیل خانې مني

څنگه چې دا تجربه د ډاکټر عبدالوکیل خان په نوم يې وطن دوست انسان د قرغي، پغمان، ميدان بنسار، وردگو او لوگر په سيمو کې عملی کړه. ځمکې يې د هغوی له خاوندانو څخه په اجاره واخيستې او په دې ټولو ځمکو کې يې دوه ډوله (د سرو او زېرو) ميو نياگي کېښول. نياگي په څو محدودو کلونو کې غټ شول او مېرې ته ورسيدل او له جوارو او غښمو څخه يې څو واره زيات او فوق العاده حاصلات لاس ته راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهر کې د وکیل خانې منو ميوه وال او پيرېدونکي لري.

د وکیل خانې منو ډولونه چې هريو يې خانه خوند او کيفيت لري د مالينگ، بيروتي، او نورو نومونو باندې يادوي.

په غرونو کې د نیالګیو کښېنول

طبیعی جوړښت لري چې په هر ګوټ کې د دښتو، درو، وادیو، ورشو ګانو څخه سربره په غرونو کې هم هر ډول مېوه لرونکي او بې مېوي ونې په خپله په طبیعي ډول له پخوا څخه شني شوي دي او هم خلکو په هر ځای کې نیالګي کښېولي، باغونه او څنگلونه یې جوړ کړي دي، لکه په شیخ علي، کشم او داسې نورو سیمو کې.

ځینې ونې او بوټه ډېرې اړتیا لري، لکه زردآلو، شفتالو، آلبالو، ګیلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې ډېرې روانې اوبه لري، کښېنولي دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو اوبو باندې هم ګوزاره کوي. ددې ونو رښتني په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او بسارانونو له اوبو څخه چې په ځمکه کې زېرمه شوي دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، مېسه، ناک، تاک، انار، سنځله او داسې نور؛ همدارنگه څېړي- (پلوط)، شیني، ممانې او ګورګوري د غرونو په ګرځونو کې په طبیعي ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی څنگلونه جوړوي. ځینې کوچنۍ مېوه لرونکي ونې لکه قهقهات، یخمن، زرشک، دولانه او داسې نورې هم په غرونو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي او که د هغوی ښه ساتنه وشي، ګڼ باغونه په منځته راشي. لکه څنګه چې د«یخمن» په باره کې یو فولکلوریک بیت داسې ویل شوی دی:

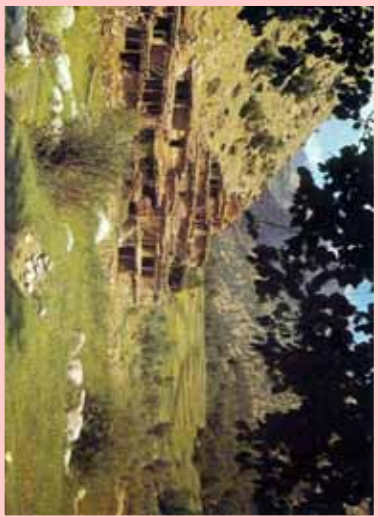
هوای ابر بهار - یخمن لب جوار^(۱)

۱- جویبار، وټاله

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولايت د زرديو، سرغلام، شغنان، يفتلانو او درواز په ښکليو درو او په پهمان کې غوزان (چارمغز) کارغه او عکه (سپين او تور کارغه) کښيښوي.

کله چې د غوزانو د ونو مېرې پخې شي خرنگه چې ددې مېرې زړې ډېر غوړدې؛ نو د مرغانو ډېر خوښيږي، مرغان د غوز داني په خپلو مښو کو باندي راشو کوي او له پاسه يې د ځمکې پر لور په لويو تېرو باندي را غورځوي. غوز ماتېرې زړې يې راوځي او مرغان يې خوري. کله چې يېر څو داني و خوري او ماړه شي، بيا لسگونه داني نورې راشو کوي او په هرځای کې يې تر خاورو لاندي زيرمه کوي چې وروسته يې بيا و خوري؛ خو وروسته بيا دغه د پټ کړي شموري غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نياگي يو کال وروسته راشين کېږي.

غزني ناک او انگور

د بدخشان د (يفتلانو، شهر نزرگ، درواز، خوهان) په غرونو کې د ښکندې او قيم په نومونو يو ډول ناک پخپله راخپړي چې مېړه يې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غوتف. (پلېک) له هغو سره پيوند کړي دي چې د هغې حاصلات عينا د باغي ناک غوندي خواره او اوبجن دي.

د پستي ځنگلونه

د پستي ځنگلونه د بادغيس، هرات، سمنگان او بدخشان په غرونو کې په طبيعي ډول له پخوا څخه موجود وو. په ځانگړي توگه د بادغيس د غرونو (پسته ليق)، هر کال چې په تاگلي موسم کې کله د پستي شول (ناغه) ماته شي د سيمي له

خلائکو څخه سربره د گاونډيو ولايتونو خلائک هم ورځي او د بادغيس له غرونو څخه ځانته پسته راټولوي. څرنگه چې پسته ارزښتناکه ميوه او قوی خواړه دي او هم سوداگريز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستيو وختونو کې زموږ د هېواد د ډېرو سيمو خلائک په اوارو ځمکو، دښتو، خوډيو او غرونو کې د پستي د ونو د تکثير لپاره لاس په کار شوي او ښي نتيجه يې ترې اخيستي دي.

د يادونې وړ ده چې پسته نرينه او ښځينه بيلا بيلې ونې لري.

د بادام څنگونه

د بادام څنگلونه د سمگان، کشم، فخر، تاشقرخان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سيمو په غرونو کې خلائکو لېدلي دي چې پخپله په طبيعي توگه له پخوا څخه شته شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولو دښتو او غرونو کې د بادام او همدارنگه د سينځلو، ميو، ناکو او نورو ميوو نياگي کېښوي، د يوه يا دوو کلونو څخه وروسته د اوبو کولو او د نياگيو په بيخونو کې د دوو منگيو د ښخولو په طريقه په لږ لگښت او خواړه سره زياتي گټې لاس ته راوړي.

نخلستان

د هېواد په غربي سيمو د دل آرام او سيستان په خواو شا کې د (خرمايق) يا خرمازار يعنې د نخلستان په نوم يوه سيمه ده. له نامه څخه يې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ډېرې وې. د دې خبرې د ثبوت لپاره زموږ د هېواد د غزنوي شاهنشاهي مؤسس ناصرالدين سېکښگين هغه کيسه چې خپل فيليان ته يې په دې سيمه کې د يوه بزگر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

د فرخار او نورستان بي دانه توت ډېر اعلا دي. د جرم بي دانه توت ډېر خواړه او اوبجن دي او خاص خوند لري. د تېشکان بي دانه توتان د غځي گوتي په اندازه دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځايونو تر توتانو ډېر ښه دي.

زموږ د هېواد په شغنان ، درواز، ميسان وردگ،

کونړ، پغمان، لوگر، پروان، کاپيسا، ننگاب، نجراب، غزني، پنجشېر، لوگر، هرات، دروشي، خيخان او نورو ځايونو کې توتان او شاهتوت ډېر پيدا کېږي چې په پنجشېر، شغنان، اوردواز کې سپين توتان په ژرندو باندې اوږه کوي او د ژمي د خوراک لپاره يې په کندوانو کې ساتي د تلخان په نامه يې يادوي. په شغنان کې چې کله توتان پاڅه شي، هره ورځ تر ونو لاندې ځمکي جبارو او پاکوي. جبران او نور څاروی په قطعی توگه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وگرځي او ځمکه او باغ ککو کړي.

ځينې وخت توتان يا د توتانو اوږه (تلخان) له چارمغز سره يوځای په هاوڼگ کې ټکوي چې ډېر خوندور خواړه ور څخه جوړېږي او هغې ته (شکر پرستک) يا لچانک وايي.

مرغزوي ناک

په شغنان کې يو ډول ناک دې چې د((مرغزوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل په سلو کې اتيا د هيلې، د بېجې غونډې دى چې پخپله مېنوکه بانډې د وني په شاخ پورې نښتي وي.

پخناک او سيب رخش

د بهارک، فرخار او اندراب پخناک، مېه او شفتالو د خوند، لطافت، جسامت او د اوبو درلودلو له پلوه سارې نه لري.

د يادونې وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښې مېې روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

هوڅو – عزم	تصميم
ورانول	تخريب
بنیاد گدار – بنسټ ايښودونکي	مؤسس
راغوښتل – راوستل	جلب
نازکي	لطافت
مثال	سارې
ښه بوى لرونکي.	مطرې

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وروېشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېرو لست جوړ کړي. د

مثال په ډول:

نازه مېوي

هغه مېوي چې ورسېدلي شي

د پخو سيمو مېوي

د گرمو سيمو مېوي

پوښتني

- د کابل، غزني، پکتيا، پکتیکا، خوست او لوگر ولايتونو د مېرو لست جوړ کړئ.

- انار، انگور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې ترلېدېږي؟

- په ۱۳۸۷ هـ. ل. کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوي و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې پېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوېستونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پيرونوډونکي پيدا کړي.

- په ننگرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوي ترلېدېږي؟

- جالغوزي زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې پيدا کېږي، او د جالغوزو د ترويج او تگڼو لپاره کوم وړانديزونه کوئ؟

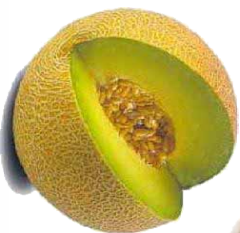
- د نيالاگيو کښېدل او د باغونو او څنگلونو جوړول کومې گټې لري؟ په تفصيل سره يې ولېکئ!

- تاسې څو ډوله خټکي پېژنئ؟ ډېر خټکي د افغانستان په کومو ولايتونو کې کرل کېږي؟

- که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکيو لپاره بهر ته د لېږلو زمينه برابره شي څومره اقتصادي گټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنيو څخه د هېواد د خټکيو په باب پوښتني وکړي او راغونډه شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې وليکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانته سره راوړي او په ټولگي کې دې وولايي.

درملې بوټي

درملې بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ گران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرې په معامله سيمه کې پروت دی. ډېر بڼه او هر ډول اقليم لري. خوږگه چې ډېرې برخې يې غرنۍ دي او دا غرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسي واورې او کنگلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزمور د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کتې، لغمان، تگاب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هيرورد، مرغاب، بلخاب او د کورکچي د اوبو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دې چې بېکلي شنه فصلونه، مرطوبه (لمده) هوا او سلگونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چې د نباتي دواگانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زمرد طبيعي پانگې دي چې په لاندې ډول بې د بېلگو په توگه د يو څو نومونه يادوو:

د درملې يا داروې بوټو ډولونه

زعفران، زنکې (شنه، سپينه او توره زيره)، خورډولې، کچماچو(پا کرمچو) سپيلني، خيروگل (ختمي)، اسفوزه (سيفول)، خاکشیر (پا چينچي)، رېدي، تروکي، غرني بادبان، بنگ دانه، سونډ، غاټول (خاپول) کاسي، غواژي، تباشير، نانگان، بارتگ، سپرکې، ترنجبين، د چای بوټي، اربړه(توره - زېړه)، مرخټي او داسې نور.

څنگه چې د دې داروې بوټو ډېر ډولونه په کروندو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موزېسي زعفران د نمونې په ډول معرفي کور چې دا گټور او ارزښتناکه بوټی هر څوک ويژني.

زعفران

زعفران يو داسې بوټی چې گلان يې بنسکلي، بنفش او ارغواني رنگ لري. د زعفران غوټه سخته، گرده او غوړبنډه ده چې د نازکو قهوه يي رنگو پوښونو په واسطه پوښل شوي ده. د زعفران بوټی د لولې په شان درې څانگې لري. موټني څانگې يې په درې واړو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زېړ رنگ لري. معطر او قوي بوی او لږ تيز خوڼد لري چې د خوراک، رنگ او د عطر په مقصد ترې کار اخيستل کېږي.

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هيواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتيا او قوت لپاره ډېر ښه گټور او د درملنې لپاره له ډېرو ښو بوټيو څخه دی. زموږ خلک چسپي د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوره شوي دی نو په خپلو ځمکو کې به يې د هغو په کرلو لاس پورې کړي دی؛ لکه څنگه چې د هرات کروندگرو په ۱۳۸۸ هـ. ل. کال پرخپله دره سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کړي ، بهر ته يې صادر کړي او ډېره لوړه گټه يې ترې لاس ته راوړې ده. د راپورونو په اساس په نړيوالو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسيت او کيفيت د گاونډيو هيوادونو د زعفرانو تر جنسيت او کيفيت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

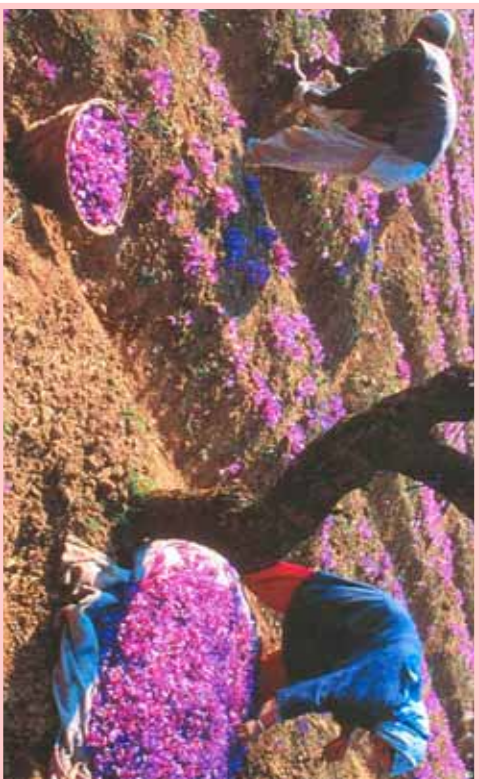

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډیر زیات اقتصادي ارزښت لري لکه څنگه چې د هرات پر کیلو گرام زعفران د امریکې متحده ایالاتو، عربي متحده اماراتو، ایتالیا او د هسپانیې هیوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه ښو لي تر او زرو امریکایي ډالرو چې له (درې سوه زرو څخه تر درې سوه پنځوس زرو افغانیو سره برابره وي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بڼگ داني څخه زیات ارزښت لري، نو ځکه یې دهرات، فاریاب او کاپیسا ولایتونو د بزرگو (نارینه او ښځو) پام ځانته را اړولی او هغوی د دې گټور بوټي په کرڼه لاس پورې کړی دی.

څنگه چې زموږ په ټول هېواد کې زیات خلک زعفران پیژني او د هغې په درملنې او اقتصادي ارزښت باندې

پوه شوي دي

نو ټول دا هودو کړی چې په خپلو کورونو او ځمکو کې زعفران، زنگی او داسې نور گټور درملې او اقتصادي بوټي وکړي چې ډیرې اقتصادي گټې ترې لاس ته راوړي.

په تورلگي کي فعالیت

- زده کوونکي دې په دوه ډول وروپنل شي. يوه ډوله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کي مو ولوستل او بله ډوله دې د هماغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کي يې نومونه نشته.

پوښتي

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولايتونو خلک يې کړي؟
- د زعفران اقتصادي گټې څومره دي؟
- له يوه جريب څمکي څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملې بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغه دې لست کړي او د بسونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

اوه وپښتم لوست

مېلي او د جهان گردۍ رابښکون او زمور د هېواد فرهنگي ميراثونه

مېلي

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پیاوړتیا لپاره څه اغېزه لري؟

بند امير
(پاميان)

زمور گران هېواد افغانستان يو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکي يې په دايمي واورو پټي دي چې دا واورې د ډبرو اوبو او مستو سيندونو د بهېدلو لامل او سرچينې گرځېدلي دي. دغو جگړو غرونو، سيندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشوگانو، زمور هېواد ته طبيعي ښکلا او ښايست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښايست د بهرنیو نړيوالو سيالانانو پام ځانته را اړولی دی.

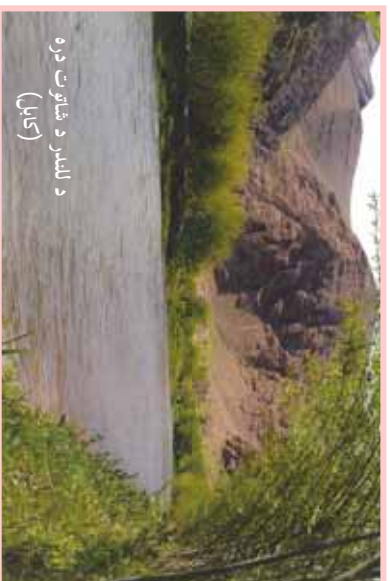

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سيمې ډېر څړوي (اېبشارونه)، دېبتي، شني درې، د مېلو ځايونه، او سيل ځايونه لري؛ خو بيا هم په هره سيمه کې په زړه پورې تفريحي ځايونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځايونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالي تېروي. د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپير او په نورو ولايتونو کې د مېلو مشهور ځايونه عبارت دي له:

د بابرشاه بڼ، د چهلستون د مافي بڼ، د شهر آرا بڼ، د جهان آرابڼ، د لالندر د شاه توت دره ، گلباغ، پغمان، د قرغي بند، استلاف، گل غونډۍ، صياد، گلپهار، سالنگ، پنجشېر او داسې نور.

پخوا به د کابل د بنار کسبگرو په ډوله بيزه توگه باغ لطيف، د خواجه صفا ارغوان زار او د سيل نورو ځايونو ته تلل او مېلې به يې کولې.

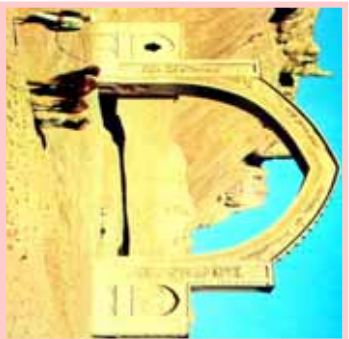
د هېواد په شمال او شمال ختيځ کې پامير، د ورسج او فرخار بڼکلي تگاؤ او درې، اندراب، بلهخشان، تاشقرغان، سمنگان، د فارياب او د بادغيس کوهستانونه، دهميواد په غرب کې د هرات بېلا بېلې سيمې؛ لکه په کوه زنجيرگاه کې د تخت صفر په نوم د سيل او تفريح ډېر بڼکلی ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انصاری آرامگاه،

خواجه خانان، او داسې نور ځايونه. په جنوبي سيمو کې د پکندا د گڼو څنگلونو غونډۍ سيمې. دهميواد د مشرفي سيمو په ننگرهار کې د سراج العمارت، د امير شهيد بڼ، د بهسود پل، د مملي بڼ، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له څنگلونو څخه ډکې درې، د سيندونو په زړه پورې شني غاړې، په لغمان کې د کله گوش بڼسکارځي، زور اليشنگ^(۱) او د هغې د سيندونو شني غاړې، د مرکزي افغانستان پراچي او غونډۍ سيمې، باميان او دره اجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سيل ځايونه د روانو اوبو چټي او د بودا تاريخي مجسمې لري چې

^۱- بنياني چې په اصل کې (اېل نشين) وي.

خلک په ډیر شوق دې بڼکلی او باطراوته سیمو ته د تفریح او سیل لپاره ورځي او دې سیلونه او مېلو ته له نيزه بازی، اتڼ، چوگان بازی او داسې نورو لویو سره نور زیات خوند ورڅښتي. له نیکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پورې تاریخي، متبرکه ځایونه او بڼکلي جیوانونکي طبیعي مناظر ډیر زیات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شریف، آی خانم، د فراه او سیستان وادی، بامیان، بدخشان، کندوز، کابل، سمگان او ایبک، کندهار، ننگرهار، کونړ، لغمان، پکتیا، پکتیکا او داسې نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچاهانو او امپراتورانو لکه میرویس نیکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوي، ظهیرالدین محمد بابر، شاهرخ میرزا، شهزاده بایسنغر میرزا، د ملکه گوهرشاد بیگم او داسې نورو تاریخي او فرهنگي میراثونو لویې خزاني شته چې د سیلابیانو د لیدلو او سیل لپاره ځانگړی رابڼکون لري، ډیر په زړه پورې دي.

طاق بست

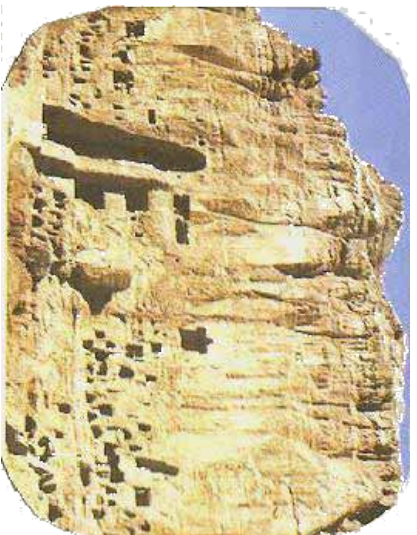

بڼکلی طبیعت او خړوبی

د سلطان محمود غزنوي آرامگاه
(غزني)

که چيري لازم تدارکات او آسانتياوي لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، بنه امنيت او داسي نوري لاري چاري برابري شي، په يقيني توگه چي په کال کي به په مليونونو ډالره له دې لاري زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادي برخي په بنه کېلو او ودانولو کي به لويه اغيزه ولري.

پاميان

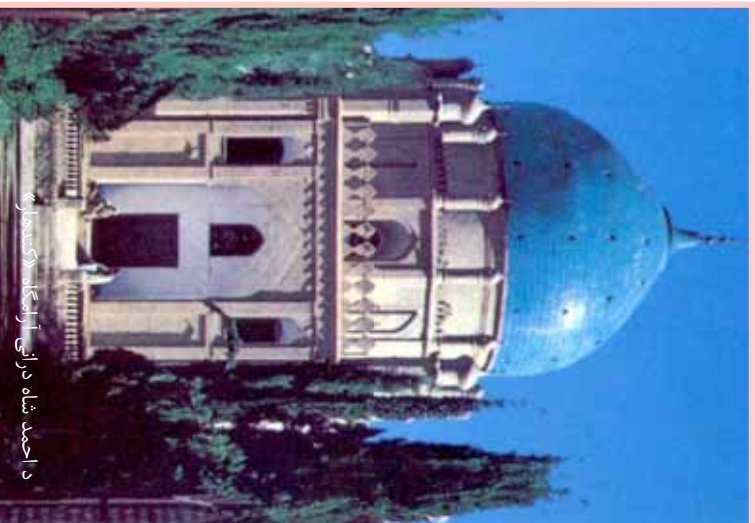
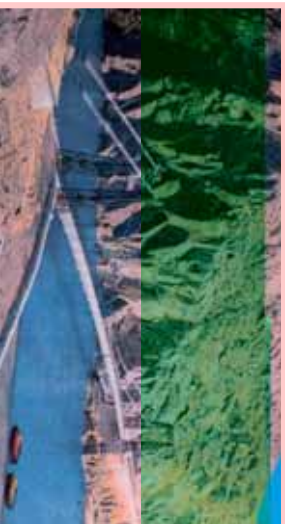
پامير

د جام مينار

د کابل ښارحصار

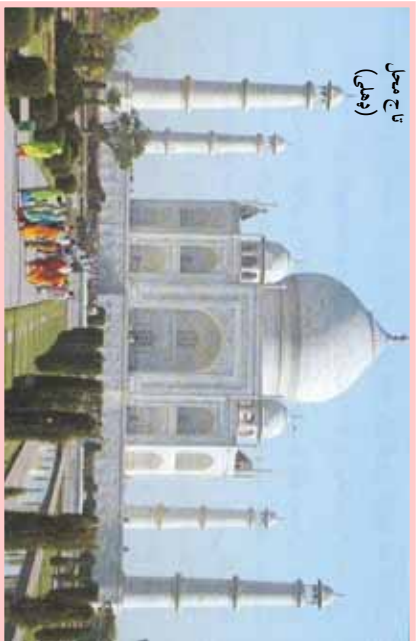

د احمد شاه دراني آرامگاه «کهنه سار»

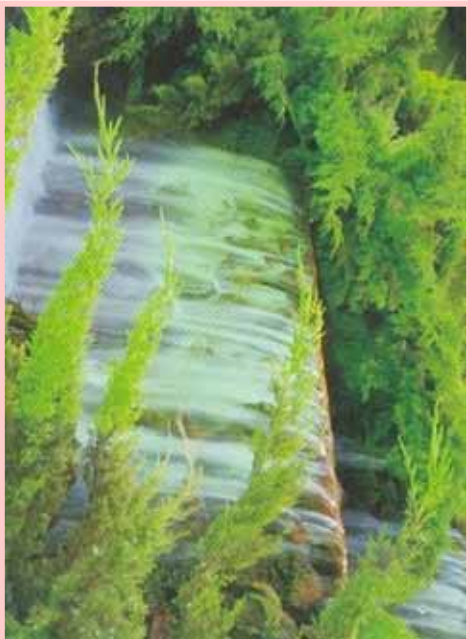
د دارالامان مینې (کابل)

د نړۍ د جهان گردۍ رابښکون

تاج محل
(دوملي)

بایده په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په جوړو هیوادونو لکه سویس، ایټالیا، د امریکې متحده ایالتونه، ترکیه، مصر، ایران، هند، سعودی عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم او جهان گردې د اقتصادي

خړوږی

تورخو نیو له جوړو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده. د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غوراوي چې تاریخي ځایونه او عجایبات وړیني. د بشارونو له گټې گوټي او له ککړې هوا څخه لري په شتو تازه څنگلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوسایني او خوشحالي تیر کړي.

د جمشید تخت
«شیراز»

د چین ډوار

د بگ بن د ساعت برج «لاہکستان»

د اٹفل برج «فرانسہ»

بہ اروپا کی زوہ ماٹھ

بہ اروپا کی زوہ ماٹھ

(چین)

په اروپا کې زړه ماڼۍ

د لوست نوي اصطلاحات

خړ خایونه
نا آشنا، حیوانو نکی شیان او خایونه

ورشوگانې
عجایبات

په ټولګې کې فعالیت

- خړ زده کوونکی دې د ټولګې مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سیلابیانو د پاملرنې او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانتیاوو او هلو ځلو ته اړتیا وي، د هغو په باب دې خپل وړاندیزونه او نظرونه بیان کړي.
- پوښتنې
- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سیندونو نومونه واخلي؟
- دینخشیره آبنسار، د شپوې جهیل، او د سیستم جهیل زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې موقعیت لري؟
- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفریح ځایونه کوم دي؟
- کورنۍ دنده
- زده کوونکۍ دې د خپلو ولایتونو او ولسواليو د کلتوري میراثونو، د طبیعي منظر او د سیل د بنسټونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د شپږم څپرکي لنډيز

زموږ د هيواد په سلوکي اتيا خلک په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي. څرنگه چې وزې او ميري هر وخت پيايي د ځمکي واينه او ځنگلونه خوږي او له منځه يې وړي؛ نو لدې کبله زموږ خلکو هوډ کړی دی چې د وزو او ميرو پر ځای اصلاح شوي غواگانې، چرگان او کبان، وروزي؛ څرنگه چې خلک پوهيري چې د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپيريال او د سيمي د بيايست له پلوه ډير ارزښتناک او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونو کښېدل، د باغونو او ځنگلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده.

زموږ په هيواد کې ډيري په زړه پورې اعلى ميوې لکه مڼي، ناک، زردآلو، شفتالو، غوزان، توت، انار، انگور، پسته، بادام اوداسې نورو پرېمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې توليد او روزل کېدلی شي. په لږه خواړۍ سره دونو حاصل دغلو په پرته ډير ترلاسه کېږي، لکه څرنگه چې ډاکټروکيل خان دغه تجربه د پغمان، ميدان وردک او لوگر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډير فوق العاده حاصل يې ترې لاس ته راوړی دی.

زموږ د گران هيواد په تودو او يخو سيمو کې د ميوو بېلابېل ډولونه توليدېږي. ان تردې چې د دل آرام په سيمه کې د خرما ونې شتې کېږي او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونو کې، د ميدان وردک، پغمان، لوگر، هرات، نورستان او نورو ځايونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کارخانو او عکې کښېږلي دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکي وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندې پټوي خو وروسته بيا د هغې ځاي ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشين کېږي.

زموږ د هيواد په ډيرو سيمو کې ناک، انگور، غوزان، پسته، بادام، مڼي، قره قات، گورگرې او نورې ميوې په غرونو کې په للمي ډول راخېږي او دهغې جرړې يا ريښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه او په جنوبي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډير کلونه پرته له خواړۍ څخه حاصل ورکوي.

له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنگل دارۍ ته ډيره پاملرنه کړې ده او دهغې څخه يې ډيري بېخي نتيجې لاس ته راوړي دي؛ څرنگه چې ونې سربيره د ميوو او لرگيو د ژوند چاپيريال بيا پياوړتيا او پاکوي.

جرړې او نېلې يې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غونډ د شاتو د مېچنو ضوره خواره دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

اووم څپرکی

د ملی هویت پدیدې، رمزونڼه، نښې (سمبولونه)

د اووم څپرکي موخي

زده کوونکي پوهیږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی، ددې مناسبه او معتدله هوا د هیواد په ډېرو سیمو کې د ډول ډول ونو د پیدایښت او ودې لامل ګرځېدلی ده؛ په دې ډول زموږ د هیواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لري او ددې لارې څخه ښه ګټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هیواد کې د کرهڼیز کیدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د څنګلونو جوړولو، تفریحي ځایونو او د ژوند د چاپیریال د ساتنې مفکوره دې پیدا کړي. زده کوونکي دې وپوهیږي چې زموږ په هیواد کې د زرګونو تاریخي او لرغونو میراثي ځایونو په خوا کې د څنګلونو او تفریحي ځایونو جوړولو، د توریزم د صنعت او د نړۍ د سیلابیانو د پام را ګرځولو د ودې سبب ګرځي چې د دې لارې څخه به زموږ هیواد والو ته ډېرې ګټې په برخه شي.

بیرغ، ملي سرود او نښي

- تاسې کوم وخت درې رنگه ټوکر چې د هغې په منځنۍ برخه کې سمبول وي او د یوه لرگي په پورتنۍ سر کې خړول شوی وي، لېدلی دی او که لېدلی مو وي وواياست هغه ټوکر چې په دې شان جوړ شوی وي، څه نومېږي؟

- زموږ د هېواد په لویو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شریف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود خړول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هېواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ څرگندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

زموږ گران هېواد افغانستان چې د تېرو پېړيو په اوږدو کې ډېر خلاصه تاريخ لري او تراوسه پورې خپل بېرغ او خانگړی ملي سمبول او رمزون نه لري.

د تاريخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بېرغ گورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه يې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بېرغ کې بدلونونه

د انبي هجري پيړۍ (د ابو مسلم خراساني له زماني) څخه نيولې، د افغانستان بېرغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزي په څرکه څرېده.

په لسمه او يوولسمه پيړۍ (د غزنويانو په دوره کې) د افغانستان بېرغ د زمری نښه درلودله او د شاهي بېرغ رنگ سور و. په پنځلسمه پيړۍ کې رسمي بېرغ زرنگار و. له هغې څخه وروسته په اته لسمه پيړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پيړۍ پورې رنگارنگ بېرغونه دود وو. په نولسمه پيړۍ کې يو ځل بيا د افغانستان د بېرغ رنگ تور او دهغي سمبول (نښه) (محراب، مېږ، توره او ټوپک) شو. د شلمې پيړۍ په (۱۹۲۸م). کال کې د هيواد د لويې جرگې له خوا د بېرغ رنگ (تور، سور، شين) او د هغي سمبول (خر او لمر) وټاکل شو.

په ۱۹۲۹م. کال کې بيا له سره د بېرغ نښه محراب، مېږ او د غنم وړی وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بېرغ په نښان باندې (عقاب) ورزيات شو، چې محراب او مېږ په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټپر او سيني په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تړه کې د حکومت په وخت کې د افغانستان بېرغ يو سور رنگي ټوک و چې په منځ کې يې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بېرغ څه بدلونونه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدين رباني د دولت او مجاهدينو په وخت کې د افغانستان بېرغ له پورته څخه په بنسکه (تور، سپين، شين) رنگونه درلودل او نښان يې محراب او مېږ او په دواړو څنډو کې يې د غنمو دوه وړي وو.

د طالبانو د حکومت په وخت کې د افغانستان د بېرغ رنگ ټول سپين و او د (لا اله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه يې په منځنۍ برخه کې لېکل شوې وه.

زموږ د بیرغ منشأ

زموږ د بیرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهیسې زموږ د خلکو د فرهنگ، ملي ځانګړتیاوو، مسلمانۍ، دین دوستۍ، وطن دوستۍ، میراثي، شهامت او سلحشورۍ ممثله او څرګندونکې دي، دا نښې زموږ په ملي بیرغ کې په لاندې ډول ښودل شوي دي. نور رنگ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنگ د آزادۍ غوښتنې او جنگونو نښه، سپین رنگ د سولې غوښتنې او شین (زرغون) رنگ د خپلواکۍ نښه ده. د زمري نښه د زړه وړتیا، توره او ټوپک، د جنگ غوښتنې، زړه وړتیا او عقاب ډلور همت نښه ده.

جومات، محراب، مینږ، د الله اکبر او توحید مبارکې کلیمې زموږ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو وړۍ نښې چې زموږ هېواد یو کرهڼیز هېواد دی. غر او (لمر د ختلو په حال کې) د دې مطلب څرګندوونکې دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکې ده. زرنگار بیرغ په پېڅلسمه پیړۍ کې دا حقیقت څرګندوي چې زموږ ګران هېواد په هغې دورې کې یو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساینې ژوند کاروه.

زموږ د بیرغ اوسنی رنگ او نښان

اوس د افغانستان د بیرغ رنگونه په ترتیب سره (نور، سور او شین) یو د بل په څنګ کې ځای لري او نښان یې همغه محراب، منبر او په دواړو خواوو کې یې د غنمو دوه وړې دي. د افغانستان بیرغ، په کابل ښار کې د جمهوري ریاست په مقر د ارګ د یوه برج په سر، د پارلمان، د ستري محکمې په ماڼیو باندې، همدا ډول په وراز تخانو، په ټولو دولتي موسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتونو، مدرسو، د هیواد په مرکز او ولایتونو، په ځانګړې توګه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهر کې د افغانستان په سفارتونو، قونسلګریو او په سیاسي نمایندګه ګیو کې او دغه راز د ملګرو ملتونو په سازمان کې، تل رپیږي.

هغه بیرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قیمتي او ښکلي ټوکر څخه جوړ او په هغې باندې د قراکړیم مبارک آیینه هم ګڼل شوي دي د (علم مبارک) په نوم یادېږي. علم مبارک په یوې توشین شوي پایه باندې چې د دوو یا دوه نیم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

چي په څو که کي يې يو جلد قرآن کریم د پيرې کورچي، بڼکلي، جمعي په منځ کي اېښودل شوی دی.

د هيواد د آزادۍ په جشن کي د اردو قطعانو د رسم گذشت مراسم د لوړ (د مشرانو لپاره لوړ ټاکل شوی ځای) له مخي څخه چي د هيواد د دري وارو قراور ارکان، کورديپلوماتيک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي.

د افغانستان ملي سرود

د افغانستان ملي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لاندې ډول دی:

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولي، کور د توري	هر بچي يې قهرمان دی
دا وطن د ټول کور دی	د بلوڅو د اوزبیکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوردي	پاميران، نور ستانيان
براهوی دی، قزلباش دي	هم ايماق، هم پښه بيان
دا هيواد به تل څلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کي د آسيا، به	لکه زړه وي جاويدان
نوم د حـق مـودى رهبر	
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»	

په ملي سرود کي ويل شوي دي چي دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبیکو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پاميرانو، نورستانيانو، برهويانو، ايماقانو او پښه ييانو گور دی.

د دې قومونو پيدايښت منشا او سکونت په دې هېواد کي دی. په دې کي د ملي يـووالی او قوت رازونه دي چي د سرود د غږولو په وخت کي ټول اقوام په دې کي خپل ځانونه وښي او د هغې په اورېدلو ټول د غور او وياړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هيواد پالنه او هيواد سره مينه او محبت دی.

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانیستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنگه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هیواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعمارو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هیوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رموزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیده د منطقي شتون او ملي هویت څرگندونکي ښيي دي. په ټیرو دورو کې د بیرغ ډولونه، ملي بیرغ، د پوهني سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکو ټوټه، مسکوکات، ښانونه، د (بناوالي)، د سرې میاشتي، د ملي اردو، د ملي پولیسو سمبول، د استقلال څلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملي سمبولونه او رموزونه دي.

محمد نادر خان 1929-1930

شاه امان الله خان 1919-1928

امیر حبیب الله خان 1919

بیرک کارمل 1978-1987

نورمحمد ترکی او حفیظ الله امین 1978-1980

د سردار محمد داوود خان جمهوریت 1974-1978

استاد برهان الدین رباني

مجاهدین 1992-1996

دکتور نجیب الله 1980-1992

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت (حامد کرزی)

طالبان (شاه محمد عمر) 1996-2001

د لوست نوي اصطلاحات

مشأ - سرچينه، پيل

دوخت - گڼول

کور د پيلو ماتیک: د بهرنيو هيوادونو سياسي استازي

 په ټولگي کي فعاليت

- هر زده کوونکی دې يو سمبول رسم کړي.

 پوښتني

- زموږ د گران هيواد بيرخ د تاريخ په اوږدو کي کوم بدلونونه ليدلي دي؟

- د ابو مسلم خراساني په زمانه کي زموږ د بيرخ رنگ څه ډول و؟

- د غزنوي امپراطورۍ د بيرخ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بيرخ کوم رنگ درلوده؟

 کورني، دنده

- هر زده کوونکی دې په خپل کور کي له دريو رنگونو تورو، سورو او شين (زرغون) ټوکړ څخه بيرغونه جوړ کړي، ټولگي ته دې راوړي او د لېسې د آرت (رسم) استاذ په مرسته دې د بيرخ نښان په هغې کي نقش يا پا په کړي.

داووم څپرکي لنډيز

د هر هيواد بيارغ د تاريخ په اوږدو کې د هغې خلکو د هويت څرگندوونکي او ممثل دی. زموږ گران هيواد افغانستان چې روښانه تاريخ لري، د تېرو شورو پېړيو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانگړی بيارغ، سمبول او نښې لري. د اتلې پېړۍ څخه وروسته د ابو مسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بيارغ تور رنگ درلوده چې د دوه سړي نيزې پر سر به رپيده.

په اتلسمه پېړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پېړۍ پورې ډول ډول بيارغونه معمول وو. په نولسمه پېړۍ کې بيا د افغانستان د بيارغ رنگ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پېړۍ کې د هيواد د بيارغ رنگ (تور، سور، شين) او نښان يې (غر اولمر) خوره شو. په ۱۹۲۹ ميلادي کال کې يو وار بيا د بيارغ نښه (محراب، منبر او د غموروزی) وټاکل شول او وروسته هم بيا په بيارغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بيارغ تول سپين رنگ درلوده او دهغې په منځ کې د(الله الا الله محمد رسول الله) مبارکه کلمه ليکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بيارغ کې (تور، سور، شين) رنگونه څنگ په څنگ قرار لري، او نښان يې د غموروزو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زموږ د بيارغ مشأوي د پخوانيو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنگ، مسلمانې، ملي ځانگړتياوو، هيواد پالنې، د توري او ميراني څرگندوونکي دي چې دا منشاوي د لوست په متن کې تمثيل او روښانه شوې دي.

په ملي سرود کې د ټولو خلکو، ديپلاپيلو مليتونو د ملي يووالي د ټينگښت، د زړه آواز، د ملي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغېرلو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځايونه ويني او د وياړ او غرور احساس پرې کوي.

اخځليکونه

- ۱- فردوسي، حکيم ابرالقاسم، (چاپخانه فرهنگ، انتشارات فخررازي، د چاپ کال ۱۳۷۰هـ.ش.
- ۲- اوبغون، حفيظ الله، د اقتصاد پوهنځي تحصيلي مونوگراف، د کابل پوهنتون.
- ۳- ملي آرشييف، د صدارت څلورلاري، د کابل ښار.
- ۴- توران، عبدالحميد، اميني، محمد صديق، د (گوش) مجله، د افغانستان دتوکنسرو د فرهنگي ټولني د نشراتو اداره.
- ۵- عاطف، عبدالحميد، د بنديختن کليوالې لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۶- غبار، مير غلام محمد، (افغانستان در مسير تاريخ) د چاپ کال ۱۳۴۶ هـ.ش.
- ۷- (مجله ها و فصل نامه فرهنگي و پژوهشي) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۸- (مجله های پرواز آريانا) د ترانسپورت او هوانوردۍ وزارت. سال های ۱۳۸۷-۱۳۸۹ هـ.ش.
- ۹- يارقين، دكتور شفيقه، حقيق الله، عقيق (مجله تربيت، فصل نامه تعليمي و تربيتي برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.
- ۱۰- حقميل (محقق بسم الله)، د تيو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.
- ۱۱- يارقين محمد حليم، ثبت و نگارش بازی های عاميانه اوزبيکان جوزجان، دولتي مطبعه، کابل.
- ۱۲- بنورال، پوهاند دكتور محمد افضل، فولکلور شناسي، کابل.
- ۱۳- (جهان پيرامون ما) د تاشکند د بنوونځيو درسي کتابونه، اوزبکستان.
- ۱۴- مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگي و پژوهشي، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.
- ۱۵- (د انساني نوع گنجينه) په ميځني آسيا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوي آثار.
- ۱۶- (نگاهي به تاريخ) د ابوريحان البيروني د علومو او شرق پيژاندي د ليکي نسحو انستيتوت او فرهنگي مرکز . اوزبکستان، تاشکند.
- ۱۷- جيسي، پوهاند عبدالحي (ظهير الدين محمد بابرشاه)، د کابل چاپ.
- ۱۸- گاري ملي (نگارستان ملي)، کابل.
- ۱۹- مهدي، د کتور محي الدين، د افغانستان ملي متحده شورا، دوه اوونيزه مجله.
- ۲۰- عاطف، وفي الله، عکسونه او تصويرونه، د کابل زاوه ښار منډوي، نوي ښار، د اتنيک فروشي، دکانونه، زرگري، د قالين خرڅولو دکانونه او سوانونه، پوستين پلورونکي، دکانونه او د پغمان د خواجه مسافر د باغونو څخه.
- ۲۱- د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونيزه، ۱۳۸۸ هـ.ش.
- ۲۲- آريانو، د کتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.
- ۲۳- حميدزي، عبدالغفار «دافغان زغوران» د شرکت رئيس، د شمشاد تلويزيون د خپرونو د ماښام د اوه نيمو بجو څخه تر اته نيمو بجو پوري، ۱۸-۹-۱۳۸۸ هـ.ش.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**